

ZAVOD ZA LINGVISTIKU
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

bilten
zavoda
za
lingvistiku

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF LINGUISTICS

Zagreb 1992.

Broj 6

Uredništvo:

Maja Bratanić, Miro Kačić, Vesna Muhvić-Dimanovski, Miljenka Prohaska-Kragović, Marko Tadić, Lovorka Zergollern-Miletić

Glavni i odgovorni urednik:

Maja Bratanić

Tajnik uredništva:

Rajna Golubić

Likovni urednik:

Krešimir Rončević

Tehnički urednik:

Marko Tadić

Kompjutorski slog:

Zavod za lingvistiku

Tisak:

Tiskara Puljko

Izdavač:

Zavod za lingvistiku

Filozofskoga fakulteta

Sveučilišta u Zagrebu

Salajeva 3

41000 ZAGREB

Tel. +38 (0)41 620-011

Fax. +38 (0)41 513-834

SADRŽAJ

Uvodna riječ	5
Članci	
Maja Cvitaš: Od teksta do hiperteksta	7
Maja Bratanić: Leksikološko-leksikografski potencijal jednomilijunskoga korpusa hrvatskoga književnog jezika	17
Izvešća o završenim istraživanjima	
Maja Bratanić: Izgradnja hrvatske i višejezične baze podataka	23
Stanko Žepić: Njemačko-hrvatski kontrastivni projekt i njegova povijesna komponenta	26
Istraživanja u tijeku	
Z. Glovacki-Bernardi, M. Tadić, Z. Vince: Kompjutorska obrada hrvatskoga književnog jezika (glavni istraživač: Milan Moguš)	29
R. Filipović: Jezični dodiri u neposrednom i posrednom posuđivanju (glavni istraživač: Rudolf Filipović)	34
A. Menac: Kontrastivno proučavanje hrvatskoga jezika prema stranim jezicima (glavni istraživač: Antica Menac)	37
M. Kačić: Francuska deskriptivna gramatika s posebnim osvrtom na hrvatsku (glavni istraživač: Miro Kačić)	40
M. Žic Fuchs: Načela organizacije leksika (glavni istraživač: Milena Žic Fuchs)	41
D. Kalogjera: Istraživanje leksika grada Korčule (glavni istraživač: Damir Kalogjera)	43
V. Vinja: Etymologicum Adriaticum. Jadranske dopune Skokovu Etimologijskom rječniku (glavni istraživač: Vojmir Vinja)	44
D. Maček: Dijalekti i standardi engleskoga jezika (glavni istraživač: Dora Maček)	47
Projekti Zavoda za lingvistiku i spisak njihovih suradnika	48
Bibliografija radova napisanih u okviru istraživanja Zavoda za lingvistiku (1991. i 1992.) (izradila Rajna Golubić)	51

UVODNA RIJEČ

Prethodni, peti broj Biltena Zavoda za lingvistiku objavljen je 1990. godine u povodu tridesete obljetnice osnutka Zavoda. U njemu je iscrpno prikazana tridesetogodišnja znanstveno-istraživačka djelatnost Zavoda s popratnom bibliografijom znanstvenih i stručnih radova napisanih na osnovi zavodskih istraživanja. Premda iz više razloga, ponajprije onih materijalne naravi, nismo uvijek uspijevali zadržati zamišljenu dinamiku izlazenja Biltena, nastojat ćemo i dalje, barem u dvogodišnjem razmaku, izvješćivati znanstvenu javnost o našoj istraživačkoj i izdavačkoj djelatnosti i rezultatima projekata Zavoda za lingvistiku.

Šesti broj Biltena objavljujemo u uobičajenu obliku, s većinom redovitih rubrika: Članci, Izvješća o završenim istraživanjima, Istraživanja u tijeku i Bibliografija, a donosimo i pregled svih istraživanja te spisak suradnika koji na njima rade.

U ovom broju prikazujemo djelatnost Zavoda za lingvistiku u razdoblju od 1991. do kraja 1992. godine. Vjerujemo da će i tako sažet prikaz omogućiti cjelovit uvid u naš rad u proteklom razdoblju, koje zbog teških prilika u kojima se našla naša domovina nije uvijek bilo naklono znanstvenom i istraživačkom djelovanju. Nadamo se, isto tako, da ćemo u godinama što dolaze lingvističku struku u Hrvatskoj obogatiti novim istraživačkim doprinosima.

Uredništvo

ČLANCI

Maja Cvitaš

OD TEKSTA DO HIPERTEKSTA

1. Baza podataka hrvatskoga književnog jezika

Kao informatička podloga istraživačkom radu u okviru projekta *Kompjutorska obrada hrvatskoga književnog jezika* koji se služi metodama korpusne lingvistike gradi se sustav jezika predstavljen bazom reprezentativnih tekstova, leksičkom bazom podataka i potrebnom programskom podrškom.

Informacije o leksičkom fondu jezika crpe se iz tekstova hrvatske književnosti koji će se uz pomoć sustava za označivanje tekstova, jezičnih algoritama, statističkih metoda i pokazatelja, standarda za pohranu i prijenos podataka te klasifikacijskih sustava transformirati u podatke leksičke baze.

Težinu postavljanja modela podataka uvjetuje kompleksno lingvističko znanje. Treba sagledati njegovu unutrašnju strukturu i odabrati odgovarajuću reprezentaciju u računalu. Zbog takva cilja želja nam je graditi sustav koji se može dopunjavati u iterativnom procesu. Jedno od mogućih rješenja jest vrlo općenita ljuska za prihvatanje novih informacija, neosjetljiva na stalne promjene i dopune te nove poglede u postojeće podatke. Pribjegavanje apstrakciji pruža mogućnost istraživaču da oblikuje vlastiti jezični stav i tako udovolji najrazličitijim zahtjevima.

U postupku oblikovanja leksičke baze podataka uočena su tri tipa objekata o kojima će se prikupljati informacije.

Definirajmo ih ovako:

(1) *Jezična jedinica*: Svaki lingvistički zanimljiv niz znakova.

U skladu s definicijom, jezičnom se jedinicom može proglasiti:

- riječ u natukničkom ili kojem drugom obliku
- sufiks
- prefiks
- osnova riječi
- interpunkcijski znak
- fonem
- znak drugog pisma
- fraza
- rečenica itd.

Jezična jedinica, s namjerom da bude što bliže jednoznačnoj reprezentaciji pridruženog joj koncepta, opisuje se povezivanjem s drugim entitetima:

- objašnjava se sadržajem i svojstvima
- grupira se prema svojstvima u kategorije ili u gnijezda po nekom kriteriju međusobnog povezivanja (kosi oblici riječi, tvorbeno gnijezdo, sinonimi, pripadnost istoj rečenici itd.)
- pronalazi se u korpusu tekstova s određenom frekvencijom i reprezentativnošću

- upotreba u jeziku opisuje se primjerom ili tekstom književnog djela
- ponaša se u skladu s jezičnim pravilima.

(2) *Jezično pravilo*: Svako pravilo koje opisuje jezik.

Misli se na jezična pravila i pravila koja na neki način služe automatskoj obradbi jezika (algoritmi reprezentacije jezika na elektronskom mediju). Pravila se promatraju na razne načine. Njihova organizacija i upotreba ovise o korisniku. Mogu se odnositi na:

- način istraživanja jezika
- jezičnu jedinicu
- klasifikaciju jezične jedinice u kategorije
- međusobno ulančavanje jezičnih jedinica
- ilustraciju primjene pravila primjerom itd.

(3) *Primjer*: Svaki tekst koji služi kao primjer upotrebe jezika.

Očito je da se u ovu kategoriju mogu uključiti sljedeći objekti:

- tekst odabranog uzorka korpusa za istraživanje jezika
- primjer upotrebe jezika (ilustracija jezičnog pravila, upotreba fraze, riječi, prefiksa itd.)

Za potrebe jednoznačnosti, u identifikaciji i prikazu prikupljenih podataka radnog područja treba uvesti kriterije preciznosti. To su potrebna znanja sistematizirana u klasifikacijskim tablicama.

Zamišljeno je da se normativni podaci u početku oblikuju u okvirima četverorazinske hijerarhijske strukture u kojoj svaka razina može dodatno stvarati vlastite podstrukture.

Razine se definiraju kao:

- 1) *Aspekt*: Način proučavanja i upotrebe jezika (ortografija, fonologija, morfologija, sintaksa, semantika ili drugi načini promatranja koje oblikuje korisnik po vlastitom mišljenju i potrebi)
- 2) *Tip*: Kriterij grupiranja objekata (vrsta riječi, status u jeziku, jezično podrijetlo, djelatnost, pravopisna kategorija itd.)
- 3) *Kategorija*: Karakteristika objekta (padež, lice, stupanj itd.)
- 4) *Vrijednost*: Vrijednost karakteristike objekta (nominativ, dativ, množina, 1. lice, komparativ itd.)

U sklopu podataka predviđa se i evidencija izvora znanja koji zajedno s upravno definiranom četverorazinskom klasifikacijskom strukturom omogućuju pristup podacima, kao i komparativnu analizu paralelnih teorija i ideja.

2. Prikupljanje podataka

Obradba hrvatskoga književnog jezika temeljit će se na proučavanju reprezentativnog uzorka pisanih izvora.

Struktura dokumenta, oblik teksta na stranici, izbor pisma, kombinacija te omjer tekstualne i izvantekstualne komponente sredstva su kojima se autor služi u prijenosu ideje čitatelju. Cilj nam je prikupiti podatke o leksičkom fondu jezika uz pomoć procedura za obradbu tekstova, oblikovanje kojih ovisi o tipu teksta na kojem se primjenjuje.

Svaka promjena ili razlika u dokumentu ima svoj razlog. Ona nešto naglašava, upozorava ili objašnjava te nosi određenu poruku.

Kako priprema tekstova za kompjutorsku obradbu znači velik posao, poželjno je pokušati shvatiti i prepoznati što više poruka koje dokument emitira, bez obzira na primarni interes pri stvaranju korpusa tekstova.

Različito naglašene dijelove teksta, njihov raspored i mnoge druge podatke valja zabilježiti oznakama odabranog sustava, značenje kojega može biti i višestruko.

Tako je moguće, klasificiranjem tekstova unutar lekcija udžbenika, osim analize jezičko-stilske komponente, stvoriti preduvjete za konstrukciju raznih pokazatelja i kriterija u:

- pedagoško-metodičkim istraživanjima
- evaluaciji i projektiranju udžbenika
- psiholingvističkim istraživanjima.

Za potrebe izdavaštva dokumenti su interpretacijom oznaka upotrebljivi u različitim oblicima tiska i prikaza.

Prepoznavanje apstraktne strukture dokumenta vrlo je složen proces. Potrebno je osigurati dovoljno općenit model koji dopušta proizvoljnu višestruku interpretaciju identificirane strukture.

Želi se predvidjeti neki model apstraktnih objekata s nekim apstraktnim opisom, a svaki zahtjev tada rezultira »slojevitim« pridavanjem konkretnoga značenja objektima, njihovim međusobnim vezama te pridruženim atributima.

Kao sustav za označavanje i razmjenu tekstova preuzet je SGML (*Standard Generalized Markup Language*). To je projekt Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO) na kojem radi međunarodna skupina stručnjaka TEI (*Text Encoding Initiative*). Zadaća je projekta izradba vodiča za označavanje elektronskih tekstova, dijelovi i osnovni koncepti kojeg su već poznati javnosti.

Cilj nam je oznakama pripremiti tekst za višestruku programsku analizu. Istodobno s pohranom dokumenata u bazu tekstova želimo rabiti iste izvore za punjenje leksičke baze podataka. Te će se dvije cjeline povezivati statističkim, a s vremenom i drugim pokazateljima. Identificirane komponente teksta, njihovi elementi i prateće informacije bit će pohranjene u skladu sa zahtjevima treće normalne forme iz teorije o bazama podataka, što se kratko običava ocrtati kao »jedna vrsta podataka na jednom mjestu«. Time se olakšava pristup, odabir te povezivanje tekstova i leksičkih podataka.

3. Struktura pravopisnog priručnika kao elementa korpusa tekstova

Na poticaj prof. dr. M. Moguša, kao primjer teksta stručne proze, potkorpusa složene tekstovne strukture, odabran je priručnik S. Babića, B. Finke i M. Moguša: *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.

Podaci koji nastaju analizom teksta označenog prema načelima SGML dobar su primjer za provjeru ortografskog aspekta leksičke baze u procesu njezina oblikovanja. Oni čine i korisnu podlogu u stvaranju određene verzije priručnika, odnosno jezičnog pomagala, na papirnatom i elektronskom mediju.

Pravopisni priručnik čine dva dijela. Valja identificirati latentnu strukturu teksta te joj pridružiti odgovarajuće oznake. To su pravila i rječnik koje promatramo kroz ortografska pitanja podastrta popisom poglavlja pravopisnog priručnika.

Sam rječnik nije potrebno posebno označivati, jer interpunkcija kao i upotrijebljene kratice veza, klasifikacijskih kategorija i vrijednosti njihovih odgovarajućih atributa pružaju dovoljno informacija za automatsku analizu takve vrste jasno strukturirana teksta.

Analizom je identificirana struktura rječničkog navoda:

- * pravopisno obilježena jezična jedinica (JJ)
- * opis

gdje je strukturalni element opisa sljedećeg oblika:

- * veza s drugim jedinicama
- * tip prema aspektu proučavanja jezika
 - * vrijednost kategorije prema tipu
 - * značenje, objašnjenje, komentar.

Pritom postoji mogućnost višestrukih navoda na pojedinim razinama uz pretpostavku da su značenja jednoznačno pridružena.

Jezična se jedinica može promatrati ovisno o gnijezdima u kojima se javlja.

Primjeri gnijezda jesu:

- kratica za
- umanjenica od
- uvećanica od
- prema
- i
- zbirna od
- od
- osnovni oblik za
- kosi oblik od

...

Kako prisutnost u nekom gnijezdu upućuje korak bliže jednoznačnom pridruživanju sadržaja kao konačnom cilju, sve ostale klasifikacije radimo za svako gnijezdo kojem jedinica pripada. Skup tipova objekata u koje se jedinica može svrstati ograničen je gnijezdom. Unutar tipova objekata može se uspostaviti daljnja podstruktura s elementima, kao što su:

- * *položaj u jezičnom sustavu:*
 - zastarjelo
 - nije u jezičnom sustavu
 - upotrebljava se umjesto rjeđe u upotrebi i sl.

....

- * *pripadnost struci:*
 - anatomski
 - automobilistički
 - bankarski i sl.

....

- * *podrijetlo:*
 - arapski
 - čakavski
 - engleski itd.

....

- * *morfološke kategorije:*
 - kratica
 - nesvršeni glagol
 - pridjev itd.

....

- * *sintaktičke kategorije*
- * *fonološke kategorije*

- * *stilske kategorije:*
 - ekspresivno
 - ironično
 - pogrdno
 - niječno i sl.

- * *pravopisne kategorije:*

- velika i mala slova
- vlastita imena
- prva riječ u rečenici
- riječ iz počasti
- glasovi i glasovni skupovi
- suglasnik Ć itd.

....

Svaku kategoriju predstavljamo nekim atributima koji poprimaju dopuštene vrijednosti, kao što su:

- akuzativ
- dativ
- genitiv
-
- komparativ
-
- muški rod
- ženski rod
-
- infinitiv
- imperativ
- prezent

U okviru opisa jezične jedinice, unutar promatranoga gnijezda, predviđa se i dodatni komentar, podaci o upotrebi i slično, kao sredstvo za razrješenje nejasnoća i višeznačnosti.

Popisi klasifikacijskih podataka nisu ni konačni ni stalni. Po potrebi se odabiru, grupiraju i pridružuju objektima iz radnog područja sustava. Hoće li »glagolska imenica« biti uvrštena kao podskup »imenica« među Tipovima objekata ili kao pripadna Kategorija, ovisit će o potrebama istraživanja.

Uzmimo kao primjer, po preporuci M. Moguša, »vuče« kao ishodište skupa gnijezdima povezanih riječi i uzorak teksta koji analizator treba pretvoriti u strukturirane podatke:

vuk, V. jd. vuče
 vuče, -eta um. od vuk
 vučina uv. od vuk
 vučić
 vučji
 vući, vučem, vuci, vukući, vucijah, vučen

Analizator rastavlja složene navode na elementarne cjeline prema prethodno prikazanom modelu. Predviđa se pohrana takvih informacija u relacijsku bazu podataka. U njoj je predviđen opsežniji opis leksičkoga fonda nego što to zahtijeva ortografija. Dopunom podataka i njihovih veza otvara se mogućnost raznolikog odabira i proizvoljnog povezivanja u drukčije ili nove kompleksne cjeline.

vuče	od vuk (zool.)	— im. / m. r., V. jd.
	od vući	— gl. / 3. l. jd. prez.
		— im. / s. r., N. jd.: mladunče
vuk		— im. / m. r. N. jd.
vučeta	od vuče	— im. / s. r., G. jd.
vučem	od vući	— gl. / 1. l. jd. prez.
vući		— gl. / inf.
vukući	prema vući	— gl. pril. sad.
vučen	prema vući	— gl. prid. trp. / m. r. jd.
vuci	od vući	— gl. / imper.
	ili vukovi/od vuk	— im. / m. r. N. mn.
vukovi	ili vuci/od vuk	— im. / m. r. N. mn.
vucijah	od vući	— gl. / 1. l. jd. imperf.

Ovo je samo dio podataka i upućuje na smjer razmišljanja o skupu »vuče«, ili bilo kojem drugom. Svaki istraživač može sam odabrati skup kategorija i atributa.

Za potrebe ortografskog ili nekog drugog rječnika, a u skladu sa stručnim konceptom, definirat će se stoga strategija za odabir osnovnih navoda, a isto tako i propis njihova povezivanja u kompleksnije cjeline. U tisku će to implicirati vrstu tiska i izbor pisma, kako bi se i grafički istaknula željena informacija.

Jezične se jedinice mogu međusobno višestruko povezivati. Hoće li se neki kriteriji proglasiti kategorijama ili atributima u četverorazinskoj klasifikacijskoj strukturi, ovisit će o problematici i pojedinom istraživaču, odnosno o procesu koji je povezan s podacima. Preduvjet je da se svaki uspostavljeni normativni sustav jasno i nedvosmisleno zada. To se osigurava barem nazivom, definicijom i dobrim primjerima upotrebe, a može se kvalificirati i težinom u slučaju višestruke upotrebe. Pripadnost nekoj kategoriji ili lancu jezičnih jedinica sužava domenu pridruživih sadržaja, a to naglašava važnost neredundantnih i normaliziranih kriterija. Na nama je da područja ograničimo onako kako zahtijeva cilj istraživanja ili postavljena teza.

Drugi dio priručnika čine pravopisna pravila. Prikazana su u obliku pogodnom za spretnu upotrebu u pisanu obliku gdje okupljanje informacija po sadržaju

uzrokuje povremenu redundantnost podataka. Informacije prisutne u više sadržaja i tema nužno se katkad u nekom obliku ponavljaju, jer raspoložemo ipak linearnim tekstom koji je opremljen stanovitim brojem indekasa pojmova. Prelaskom na elektronski medij otvaraju se mogućnosti brzog izravnog pristupa podacima, što navodi na transformaciju teksta u nezavisne cjeline podataka koje se tada proizvoljno međusobno povezuju.

Pravila preuzeta iz priručnika organizirana su prema pravopisnim temama (vidi sadržaj priručnika) kao alineje jednoznačno označene rednim brojem.

Alineje obuhvaćaju:

- * tekstove pravila
- * primjere
- * protuprimjere
- * iznimke

Naslovi pod kojima se pravila okupljaju grade trenutačno trirazinsku hijerarhijsku strukturu. U prva dva stupnja niz pravila može se, ali ne mora pojaviti. Na najnižoj razini pravila nužno postoje, pa je model strukturalnog elementa pravilnika ovakav:

Pravopisna tema	
pravilo	
	primjer
	protuprimjer
	iznimka

Budući da nam je namjera prezentirati podatke u normaliziranom obliku, i pravila se transformiraju u tom smjeru. Ne oslanjajući se ni na koji način na druga pravila, svaki iskaz mora emitirati potpunu informaciju. Identificiraju se pravila uzroka i posljedica. Iz iskaza se izbacuju sve implicitne definicije općih i zajedničkih lingvističkih pojmova i primjeri. Pojmovi, definicije i primjeri nezavisno se evidentiraju tako da se kasnije mogu nesmetano uključiti. Prvi je korak ravnopravno registriranje entiteta određene klase, da bi se naknadno međusobno proizvoljno i potpuno fleksibilno povezivali u najraznovrsnije opise i informacije.

Označivanje se, prema SGML standardu, može definirati ovako:

<p>...</p>	— pravilo
<pr>...</pr>	— primjer
<ppr>...</ppr>	— protuprimjer
<i>...</i>	— iznimka
<gp>...</gp>	— globalni lingvistički pojam
<ni>...</ni>	— ortografski naslov (i — razina teme)
<n1>, </n1>, <n2>, </n2>, <n3>, </n3>	

Za potrebe analize treba definirati dopušteni redoslijed upotrebe oznaka, pa tako:

- nakon naslova može slijediti:
 - naslov
 - pravilo
- unutar pravila mogu se nalaziti:
 - primjeri
 - protuprimjeri
 - iznimke

— unutar iznimke (vrsta pravila) mogu se nalaziti:

- primjeri
- protuprimjeri

<p> <i> <pr> </pr> <ppr> </ppr> </i> </p>....

Kao primjer za normalizaciju može poslužiti sljedeći ulomak priručnika:

<p>

2.

Tri glasa nemaju u latinici posebne znakove, nego se pišu složenim slovima: dž, lj, nj.

<i>

»nj« i »dž« tretiraju se kao dva znaka na sastavu

<gp> složenica </gp>

* kad prvi dio završava na »n« a drugi dio počinje sa »j«

<pr> izvanjezični </pr>

* kad prvi dio završava na »d« a drugi dio počinje sa »ž«

<pr> nadžeti </pr> <pr> nadživjeti </pr>

<pr> podžupan </pr> <pr> predživot </pr>

</i>

<p>

Povezivanje pravila unutar sebe, u smislu uzroka i posljedice, iznimke, dijela i cjeline, znači da treba prepoznati određene kategorije iskaza. Pravilo može biti potaknuto pravilom—uzrokom i može poticati pravilo—posljedicu, a istodobno mu se dopušta da bude pravilo—iznimka, odnosno da ima pravilo—iznimku. Ovo je samo prikaz načina razmišljanja koje nas vodi k modelu što se tada može postupno nesmetano realizirati.

Tako označen tekst programski se analizira i puni bazu podataka stvarajući međusobne veze odgovarajućih entiteta.

Normalizacija podataka, što znači formiranje nezavisnih grupa podataka, omogućuje njihovu jednostavnu kontrolu i održavanje. Promjene se obavljaju jedanput, na jednom mjestu, a upotreba je moguća sa svih predviđenih mjesta u sustavu.

Struktura podatka latentno je prisutna. Sada drukčije pohranjena i dohvatljiva, pogodna je i za ekranski prikaz, uz klasičan papirnati ispis. Ona polazi od osnovnih kratkih informacija, a ako zatreba dopunjava se sadržajno detaljnijim podstrukturama. Tako od jednodimenzionalnog teksta priručnika stvaramo višenamjensku hipertekstovnu podlogu podataka.¹

Upotrebom SGML oznaka i njihovom interpretacijom iz jednom označenog teksta može se proizvesti baza tekstova i njihova hipertekstovna reprezentacija, koja ovisi o konkretnoj programskoj podršci.

4. Hipertekstovna reprezentacija podataka

Od linearnog teksta pravopisnog pravilnika naučili smo stvarati elementarne tekstove iskaza i primjera, pamtili njihovu međusobnu povezanost da bismo došli na prag stvaranja njegove hipertekstovne reprezentacije.

¹ Godine 1960. Ted Nelson je predložio kovanicu »hipertekst« da bi se imenovala mreža međusobno povezanih cjelina, tekstualnih, ali i grafičkih, auditivnih i vizualnih elemenata.

Hipertekstovna datoteka je samo jedan način njihova prikaza. Ovladavajući strukturom teksta odabrali smo nezavisne dijelove i uočili njihovu povezanost, što smo sve iskazali u pridruženom sustavu označivanja. Upotrebom oznaka treba automatizirano proizvesti izbornike i veze s odgovarajućim elementima teksta i drugih podataka.

Takav postupak stvaranja hiperteksta može se primijeniti na označeni tekst, ali isto tako i na korespondentnu bazu tekstova, odgovarajućim odabirom i ispisom podataka. Proizvodnja hipertekstovne datoteke iz baze tekstova jest vrsta ispisa podataka u skladu sa sadržajem koji želimo prikazati.

Ideju o hipertekstovnoj pripremi teksta prikazujemo sljedećim primjerom:

```
#Naslov1$Smjernica1%
#Naslov2$Smjernica2%
#Naslov3$Smjernica3%
$
....
$Smjernica1
  Naslov
    Tekst: #Primjer$PrimSmjer1%
          #Protuprimjer$ProtuSmjer1%
          #Iznimka$IznSmjer1%
          $
....
  Naslov
    Tekst: #Primjer$PrimSmjer2%
          #Protuprimjer$ProtuSmjer2%
          #Iznimka$IznSmjer2%
          $
....
$Smjernica2
  Naslov
....
$Smjernica3
  Naslov
....
$PrimSmjer1
...Tekst primjera
$ProtuSmjer1
...Tekst protuprimjera
$IznSmjer1
...#Primjer$IzPrimSmjer1
...#Protuprimjer$IzProtuPrSmjer1
$
$PrimSmjer2
....
$ProtuSmjer2
....
$IzPrimSmjer1
....
$IzProtuSmjer1
....
itd.
```


Sređivanje, korekcija, dopuna ili koji drugi zahvat nad podacima predviđa se alatima za održavanje baze podataka. Iz baze podataka izabiru se podaci, tekstovi, pravila, naslovi u obliku pravopisnih kategorija, a hipertekstovne oznake se, prema odabranom scenariju, dodaju automatski programima za »ispis« (u datoteku) u trenutku programske proizvodnje hipertekstovne datoteke. To uključuje formiranje izbornika, izravne pristupe pojedinim tekstovima i prikazima te prijelom stranice (ekrana) prema sadržaju.

Jasno je da se iz baze podataka programski može proizvesti i isto tako proizvoljno označen tekst, primjerice za potrebe izdavaštva.

Osim samog prikaza lingvističkih znanja pohranjenih u bazi podataka, zanimljiva je odlika hipertekstovnog prikaza da se rabi u ulozi jezičnog alata rezidentnog u računalu pri obavljanju drugih zadataka.

5. Literatura

- Brown, H. (1989) Standards for Structured Documents, *The Computer Journal*, vol. 32, No. 6.
- Byrd, R. J., Calzolari, N., Chodorow, M. S., Klavans, J. L., Neff, M. S., Rizk, C. A. (1987) Tools and Methods for Computational Lexicology, *Computational Linguistics*, Vol. 13, No. 3-4.
- Cvitaš, M., Maletić, M. and Gašić, S. (1992), Building an Integrated Linguistic System, *Proc. 14th Int. Conf. »Information Technology Interfaces« ITI '92*, Pula.
- Cvitaš, M. i Vedriš, M. (1991) Croatian Literary Language Lexicon: Data Model, *XIII International Conference »Information Technology Interface — ITI«*, Cavtat.
- Furuta, R. (1989) An Object-based Taxonomy for Abstract Structure in Document Models, *The Computer Journal*, vol. 32, No. 6.
- Maletić, M., Gašić, S. and Cvitaš, M. (1992) Building the Electronic Version of the Croatian Literary Language Corpus, *Proc. 14th Int. Conf. »Information Technology Interfaces« ITI '92*, Pula.
- Maletić, M., Mariani, I. (1991) The Use of Standard Generalized Markup Language on the Croatian Literary Language Corpus, *XIII International Conference »Information Technology Interface — ITI«*, Cavtat.
- Malić, J. (1986) *Koncepcija suvremenog udžbenika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Martin, J. and McClure, C. (1988) *Structured Techniques: The Basis for CASE*, Prentice Hall, New Jersey.
- Poljak, V. (1980) *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Ritchie, I. (1989) HYPERTEXT — Moving Towards Large Volumes, *The Computer Journal*, vol. 32, No. 6.
- Guidelines For the Encoding and Interchange of Machine-Readable Texts*, Document Number: TEI P1, Version 1. 1, C. M. Sperberg-McQueen & L. Burnard (eds.), 1990, Chicago, Oxford.
- The Chicago Manual Of Style*, Thirteenth Edition, Revised and Expanded, The Editorial Staff of University of Chicago Press, University of Chicago Press Chicago and London, 1982.

Maja Bratanić

LEKSIKOLOŠKO-LEKSIKOGRAFSKI POTENCIJAL JEDNOMILIJUNSKOGA KORPUSA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

O prednostima jezičnih korpusa kao reprezentativnih uzoraka i polazišta za jezični opis danas gotovo više i nije potrebno govoriti. Čestoća pojavljivanja pojedinih leksema te tipični kontekst u kojem se oni javljaju u određenom jeziku, a to su podaci koji se najpouzdanije mogu dobiti promatranjem korpusa, danas se smatraju nezaobilaznim sastavnicama egzaktnoga pristupa u suvremenoj leksikografiji, pri pisanju udžbenika stranih pa i materinskoga jezika, u kontrastivnoj analizi, kulturno-antropološkim studijama, stilističkim i drugim književno-kritičkim prosudbama, psiholingvističkim pokusima, u konstruiranju leksičke komponente računalnih sustava za obradbu prirodnoga jezika te brojnim drugim lingvističkim i izvanlingvističkim istraživanjima.

U svjetskim razmjerima sada već bogata iskustva u obradbi korpusa pomoću računala iznijela su na vidjelo neka zlatna pravila u vezi s odnosom između veličine korpusa, s jedne strane, i leksičke građe koju on zahvaća, s druge.

Prvo pravilo, samo po sebi prilično predvidljivo, uporno se i nepogrešivo potvrđuje: što se korpus više povećava, opada prosječno pojavljivanje novih riječi. Dok, primjerice, većina jednomilijunskih korpusa engleskoga jezika kao što su LOB (Johansson i Hofland, 1989) ili Brown (Francis i Kučera, 1982) sa zapanjujućom podudarnošću sadrže približno 50.000 različitih riječi, mnogo veći Birminghamski korpus (Sinclair, 1987) od 7.300.000 riječi donosi tek 132.000 različenica.

Drugo je pravilo da će se velik broj riječi u korpusu javiti jednokratno (tzv. *hapax legomena*). A Renouf (1987: 121) eksplicitno sažimlje iskustvo rada na velikim korpusima tvrdeći da se »u svakom korpusu vezanoga teksta prirodnoga jezika prosječno polovica riječi različnica javlja samo jednom, a veći dio preostalih riječi manje od deset puta«. Drugim riječima, veliko povećanje korpusa donijet će, kad je riječ o leksičkoj građi, više potvrda za razmjerno rijetke leksičke jedinice, no ne i za one izuzetno rijetke.

Veličinu korpusa uvjetovat će, stoga, ponajprije njegova namjena. Za promatranje kvantitativnih odnosa na fonološkoj i morfološkoj razini, na primjer, dostatni su i manji korpusi, no za istraživanja leksika, kolokacija i frazeologije, posebnosti sintaktičkih obrazaca, stanovitih semantičkih pojava i slično, dakle onih jezičnih osobitosti koje se dadu uspješnije opisati oslanjanjem na statistički što veći i pouzdaniji uzorak negoli na intuiciju izvornoga govornika, poželjno je raspolagati što većim korpusom prirodnoga jezika (opsežnije npr. u Bratanić, 1990 i 1992).

U Zavodu za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu prije nekoliko je godina, prema koncepciji prof. dr. Milana Moguš, dovršeno sastavljanje korpusa tekstova hrvatskoga književnoga jezika u opsegu od milijun riječi (s nešto manje od 40.000 riječi različenica), na osnovi kojega se sada izrađuje *Čestotni rječnik hrvatskoga književnog jezika* (vidi *Bilten Zavoda za lingvistiku* br. 5, str. 14-15;

M. Tadić /1992/, te prilog o istraživanju »Kompjutorska obrada hrvatskoga književnog jezika« u ovom broju Bičena). U Zavodu za lingvistiku u tijeku je izrada i višemilijunskoga korpusa hrvatskoga jezika (v. str. 30–31).

U ovom kratkom prilogu željeli bismo, međutim, pokazati kolika je leksikološko-leksikografska iskoristljivost već i, za današnja mjerila, razmjerno ograničenih korpusa poput ovoga jednomilijunskoga kojim sada raspolaže Zavod za lingvistiku. Za takvu je ilustraciju prikladno izabrati neki leksem s velikom čestoćom pojavljivanja u korpusu, dakle velikim brojem potvrda. Takve su riječi (promatrano u rječničkom smislu), najčešće ujedno i višeznačne, dakle leksikografski zahtjevnije. Stoga smo držali zanimljivim na jednom leksemu provjeriti za koliko će se i koja sve njegova značenja naći potvrda u korpusu. Na prijedlog M. Moguša izabran je leksem *glava* koji se u našem korpusu javlja 809 puta u sljedećim pojavnim oblicima (tzv. pojavnice): *glava* (116), *glavama* (14), *glave* (180), *glavi* (107), *glavo* (5), *glavom* (124) i *glavu* (263).

Analiza je provedena na nelematiziranoj abecednoj konkordanciji korpusa pa stoga pojavnice nisu razlučene po padežima, tj. oblik *glava* može biti N. jednine, ali i G. množine; *glave* obuhvaća sve oblike za G. jednine, N., A. i V. množine itd. Pri analizi leksičke građe obratila se pozornost, dakako, i učestalosti pojedinih oblika.

Za ilustraciju leksikografskoga potencijala korpusa za ovu je priliku razraden objasnidbeni dio leksikografskoga članka za natuknicu *glava*, dakle leksikografska obrada značenja. Budući da je u kolokacijskom i frazeološkom smislu *glava* osobito proizvodna leksička jedinica, u ovom se prikazu samo navodi leksička građa koju za frazeološku obradbu natuknice nudi jednomilijunski korpus Zavoda za lingvistiku.

Pri razradbi značenja natuknice *glava* pridržavali smo se sljedećih leksikografskih načela koja proizlaze iz zakonitosti korpusne lingvistike i egzaktanoga pristupa leksičkome materijalu:

- a) leksikografska obradba temelji se isključivo na građi iz korpusa;
- b) češća značenja, tj. ona za koja u korpusu ima više potvrda, navode se prije rjeđih;
- c) primjeri (navedeni kurzivom u zagradi poslije definicije za svako pojedino značenje) crpe se iz korpusa i po potrebi samo neznatno prilagođuju.

glava f. 1. gornji dio čovječjeg tijela i odgovarajući dio tijela životinje u kojem je mozak (*Iza stoga proviri Ivina glava; A ptica stane da češe o njega glavu; i fig. Stara kruška na vjetru glavu sagiba.*) 2. um, razum, pamet; taj dio tijela kao simbol uma (*To su potvrdile i učenije glave i najučenije.*) 3. prošireni, zadebljani, najčešće glavni ili gornji kraj čega (*Ima glodala i s dvije glave; Nikakvih udaraca u glavu kugle!*) 4. život (*Luda žena, zar ne vidiš da je u pitanju glava?*) 5. prvi ili glavni u čemu; vođa, poglavar (*Tata je počeo govoriti valjda kao glava familije.*) 6. osoba, pojedinac; stanovnik (*Zato što turisti troše po glavi u dnevnom prosjeku 3 do 8 puta veću količinu vode...*) 7. dio knjige ili teksta, poglavlje (*Kao što smo već govorili u glavi o versifikaciji...*) 8. prehrambeni proizvod okrugla oblika (*A visoko nad glavama kelja kriči nespokojno nekakva velika ptica.*) v. **glavica** 9. početak, početni dio čega (*Volim kad stvar ima glavu i rep.*)

Usporedba s *Rječnikom hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (Novi Liber, Zagreb, 1991.) pokazat će da korpus pruža potvrdu za sedam od devet značenja koja se navode u tom rječniku, ali i za jedno kojega u Anića nema. U korpusu, konkretno, nema potkrepe za Anićeva značenja: 7. visina čovječje glave i 8. lice kovanice, ali je vrlo velik broj primjera za *glavu* u značenju *život*, kojega Anić uopće ne navodi, no u Rječniku dviju Matica (*Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Matica srpska, Zagreb–Novi Sad, 1967.) javlja se pod brojem 3. od ukupno deset značenja. S druge strane, korpus daje potvrde za sva značenja iz Rječnika dviju Matica osim za značenje pod brojem 9, koje je u stvari uputnica na oblik *glavica*.

Čak i usporedba s mnogo većim Benešićevim rječnikom pokazuje da se gotovo sva glavna značenja natuknice *glava* zabilježena u tom rječniku dadu izvesti iz postojećeg jednomilijunskoga korpusa.

Zanimljivo je upozoriti na to da se redosljed značenja prema čestotnom načelu, kojim smo se rukovali, zamjetno razlikuje od svih spomenutih rječnika pa se tako, na primjer, značenje »prošireni, zadebljani kraj čega« (u našem primjeru pod brojem 3) potvrđuje kao mnogo češće no što bi se to iz postojećih rječnika hrvatskoga jezika dalo zaključiti, a sličan se nesrazmjer uočava i kod nekih drugih manje uobičajenih značenja.

Samo se po sebi razumije da bi leksikografski članak izrađen na opisani način (isključivo na temelju korpusne građe) u daljnjoj obradbi valjalo nadopuniti značenjima za koja u korpusu nije bilo potvrde, kao i odgovarajućim primjerima.

Građu za frazeološku obradbu natuknice navest ćemo prema padežnim oblicima (kako to, primjerice, čini Željko Bujas u svom *Hrvatsko ili srpsko–engleskom enciklopedijskom rječniku*, GZH, Zagreb, 1983), no nećemo je dalje raščlanjivati (prema kombinacijama s drugim vrstama riječi ili sl.), već sve frazeme popisujemo abecednim redom, uz neznatne prilagodbe i bez tumačenja, osim u nekoliko slučajeva gdje valja razlikovati doslovno i preneseno značenje. Za potrebe ove ilustracije ponegdje izostavljamo širi kontekst koji bi za daljnju leksikografsku obradbu u nekim slučajevima valjalo uzeti u obzir, a isključene su isto tako i neke leksičke kombinacije koje bi se uz stanovita kategorijalna proširenja također mogle smatrati kolokacijama ili čak frazama.

Oznakama ▼ i ♦ uvjetno su razgraničeni vezani izrazi (leksičke ili gramatičke kolokacije) od pravih frazema. Neki bi se takvi izrazi, naime, mogli naći u objema kategorijama no s ponešto različitim značenjem, a u nekim slučajevima nije sasvim lako odrediti stupanj idiomatičnosti stanovite leksičke sveze, pa bi u nešto drugačijem pristupu mogle biti i donekle drugačije klasificirane.

1. GLAVA (N. sg.)

▼ otežala glava

◆ biti (kome) mila glava

biti (kome) pošteđena glava

biti (kome) puna glava

glava mudra

glava od kupusa

klonuti (kome) glava (*umor, pospanost*)

ludo se gubi glava

ne treba (koga) boljeti glava

nije paia mrtva glava

nikoga neće zaboljeti glava

ode (kome) glava

ostati (kome) cijela glava

padati (kome) glava (*umor, pospanost*)

pušiti se (kome) glava

usijana glava

vrela glava

zid je tvrdi nego glava

ženska glava

2. GLAVE (G. sg./N. pl./A. pl./V. pl.)

▼ kosti glave

naklon glave

nakrivljene glave

oborene glave

odrubljene glave

odsječene glave

podignute glave

pokunjene glave

poniknute glave

sagnute glave (*i fig.* ◆)

spuštene glave

uzdignute glave (*i fig.* ◆)

◆ (biti) bez glave

(biti kome čega) navrh glave

(biti) tvrde glave

doći (kome) glave

evo (moje) glave ako...

gore glave!

(ima nešto što je) važnije od glave

(imati čega) preko glave

izbiti (kome) iz glave

ne ići (kome što) iz glave

neće pasti ni dlaka s glave

nemati krova iznad glave

nojevske glave (N. pl.)

od glave do nožnog palca

od glave do pete

od glave riba smrdi

od pete do glave

pokriti se čebetom preko glave

prebaciti (što) preko glave

sijede glave (N. pl.)

(skupiti) glave uz glave

učene glave (N. pl.)

3. GLAVU (A. sg.)

▼ češati glavu (*i fig.* ◆)

hvatati se za glavu (*i fig.* ◆)

metnuti ruke pod glavu

nasloniti glavu (na što)

(ne) dići/dizati glavu s posla

oboriti glavu

odrubiti glavu

okretati/odvrćati glavu od (koga)

podbočiti glavu (rukom/rukama)

prignuti glavu

sagnuti glavu na prsi

spustiti glavu (na što)

uvući glavu među ramena

šiknuti (kome) krv u glavu

◆ dati glavu na/za što

dati/davati glavu da...

dizati se (toplina) u glavu

doći (što kome) u glavu

glavu uz glavu (*složno*)

htjeti/trajiti čiju glavu

imati glavu i rep

izgubiti glavu

izvući glavu

kugla u glavu

(na)puniti (kome čime) glavu

(ne moći uhvatiti) ni za glavu ni za rep

ne znati tko (kome) glavu nosi

(nikako) ne ići (što kome) u glavu

ni za živu glavu

nositi glavu u torbi

(po)dići glavu

pognuti glavu

posuti glavu pepelom

pružati glavu

razbijati (sebi) glavu

skloniti glavu

skratiti/prikratiti za glavu

srušiti se (nesreća čovjeku) na glavu

staviti (kome) soli u glavu

sunuti u glavu

svijati glavu

uspraviti glavu

udariti (kome što) u glavu

udariti krv (vrućina) u glavu

uhvatiti se za glavu

utuviti (kome što) u glavu

zabiti (sebi što) u glavu

4. GLAVO (V. sg.)

◆ luda glavo

ženska glavo

5. GLAVI (L. sg.)

▼ dubiti na glavi (*i fig.* ◆)

gladiti po glavi

imati na glavi (rubac, kapu itd.)

imati slamu u glavi

(koga/čime) po glavi

lupiti/lupati se po glavi

maznuti/lupiti/udarati (koga) po glavi

nemati (ništa) na glavi

po glavi (*per capita*)

◆ (posipati se) pepelom po glavi

biti bolestan u glavi

imati sve sredeno u glavi

javiti se (što kome) u glavi

motati se (što kome) po/u glavi

pokriti se po glavi (*fig.* ◆)

prazno u glavi

raditi (kome) o glavi

raditi se o glavi

rojiti se po glavi

s krunom (mitrom) na glavi

vijugati se (kome) u glavi

vrtjeti se (što kome) po glavi

vrtjeti se u glavi

6. GLAVOM (I. sg.)

▼ dati znak glavom

klimati/klimnuti glavom

mahati glavom

pokazati glavom (na koga/što)

poniknuti glavom

potvrditi glavom

trzati glavom

vrtjeti glavom (*i fig.* ◆)

zanijekati glavom

◆ hježati glavom bez obzira

glavom (ja itd.) (*osobno*)

glavom kroz/u zid

misli lete glavom

(nemati) ni krova nad glavom

platiti glavom

(stajati) glavom i djelom

zavrtjeti (kome) glavom

Samo se po sebi razumije da će se umješšan leksikograf, čak i onda kad mu na raspolaganju stoji iscrpniji korpus, nerijetko osjetiti ponukanim da se osloni na svoje vlastito znanje i intuiciju, bilo stoga što je korpus ograničen, nedovoljno reprezentativan ili iz kojeg drugog razloga. No, o tome ovdje i nije riječ. Svrha je ovog prikaza upozoriti na nezanemarljivo velik leksikografski potencijal (već i) jednomilijunskoga korpusa hrvatskoga jezika, na pouzdanost tako priređene građe, na mogućnost odabira primjera iz »prirodnoga« jezika te lako dostupno bogatstvo materijala za istraživanje gramatičkih i leksičkih sveza i fraza.

Literatura

- Bratanić, M. (1990) Uloga korpusa u leksikologiji i leksikografiji, Zbornik radova *Informatička tehnologija u primijenjenoj lingvistici*, Zagreb, 83–94.
- Bratanić, M. (1992) Korpusna lingvistika ili sretan susret, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb, 145–161.
- Francis, W. N. and Kučera, H. (1982) *Frequency Analysis of English Usage: Lexicon and Grammar*, Houghton Mifflin Company, Boston.
- Johansson, S. and Hoffland, K. (1989) *Frequency Analysis of English Vocabulary and Grammar*, Clarendon Press, Oxford.
- Renouf, A. (1987) *Lexical Resolution, Corpus Linguistics and Beyond*, W. Meijs ed., Rodopi, Amsterdam.
- Sinclair, J. M., ed. (1987) *Looking Up: An account of the Cobuild project in lexical computing*, Collins, London and Glasgow.
- Tadić, M. (1992) Od korpusa do čestotnoga rječnika hrvatskoga književnog jezika, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb, 169–179.

IZVJEŠĆA O ZAVRŠENIM ISTRAŽIVANJIMA

IZGRADNJA HRVATSKE I VIŠEJEZIČNE BAZE PODATAKA (I. faza) (Glavni istraživač: dr. Maja Bratanić)

Projekt *Izgradnja hrvatske i višejezične baze podataka* sastavni je dio kompleksnoga međunarodnog projekta *Višejezična leksikografska baza podataka (Multilingual lexicography project)* što ga je pod pokroviteljstvom Evropskoga vijeća koncipirao i od 1989. do 1991. godine koordinirao profesor John Sinclair, ugledni lingvist i leksikograf sa sveučilišta u Birminghamu u Velikoj Britaniji, danas zacijelo najpriznatiiji svjetski stručnjak za korpusnu lingvistiku.

Voditeljica hrvatskoga segmenta projekta pridružila se istraživačkoj grupi 1990. godine kada su, uz engleski, talijanski, njemački i švedski, u istraživanje uključeni hrvatski i mađarski jezik, a nešto kasnije projektom je obuhvaćen i španjolski.

Početak 1992. godine iscrpljena je materijalna podrška Evropskoga vijeća namijenjena inicijalizaciji projekta te je za nastavak rada nužno pronaći nove sponzore. U prilog nastavku projekta govori mnogo razloga, a ovom prilikom izveštavamo o rezultatima njegove prve faze.

Cilj je projekta bio na osnovi kompjutorski dobivenih reprezentativnih korpusa pojedinih jezika izgraditi fragment višejezičnoga rječnika i utvrditi postoji li realna mogućnost konstruiranja djelotvornog višejezičnog elektronskog rječnika.

Koncepcija projekta gradi se na tezi da svako uspješno prevođenje počiva na pretpostavkama prijevodne ekvivalencije. Prijevodne se ekvivalencije, dakako, uspostavljaju na više razina, no središnjom se smatra ona između riječi ili fraze u jednom jeziku i riječi ili fraze u drugom.

Metodologija izradbe takva višejezičnog rječnika podrazumijeva da postoje stanovite pravilnosti u kontekstualnoj okolini svake riječi koje mogu pomoći da se predvidi odgovarajući prijevodni par u drugom jeziku. Takve se zakonitosti najpouzdanije mogu utvrditi analizom strojno priređenih korpusa (konkretnije, njihovih konkordancija) opsežne leksičke građe koji, što su veći i reprezentativniji, pouzdanije odražavaju stvarnu jezičnu uporabu. »Dokazni materijal« iz korpusa neće uvijek potvrditi intuiciju leksikografa, a nerijetko će se suprotstaviti i uvriježenim tvrdnjama o gramatičkom ponašanju riječi.

Analizom svakog pojedinačnog primjera iz konkordancije za svaku se riječ određuju najčešći kontekstualni obrasci i kolokacije, osobito oni za koje se može utvrditi da se vežu uz različita značenja. Naime, upravo okolina u kojoj se riječ javlja, a Sinclair taj uži kontekst naziva *kotekstom*, često nudi ključ za jednoznačniji izbor prijevodnoga ekvivalenta. Rezultati ovakve minuciozne analize, tj. sve opservacije u vezi sa semantičkim i morfosintaktičkim ponašanjem leksema, te drugim gramatičkim pojedinostima prezentiraju se u obliku iscrpna opisa. Ne očekuje se, dakako, da će sve leksičke korespondencije biti podjednako lako uspostaviti ili specificirati, no projekt je namjerno zamišljen tako da se predviđenim postupkom detektiraju mogući problemi.

Kad se takva analiza izvede na odgovarajućim primjerima iz dvaju jezika, i to istodobno u oba smjera, mogu se uspostaviti tzv. »čvorovi« prijevodne ekvivalencije koji više izravno ne ovise o bilo kojem od dvaju polaznih jezika pa se mogu povezivati s ekvivalentnim obrascima i u drugim jezicima. Svako posebno značajnije riječi ili fraze s jedinstvenim *kotekstom* tada se udružuje u čvor prijevodne ekvivalencije.

U prvoj fazi istraživanja u svakom se jeziku pošlo od leksikografske analize nekoliko skupina vrlo čestih riječi kakve u uspostavljanju interjezične ekvivalencije mogu izazvati poteškoće zbog njihova golemog semantičkog potencijala, na primjer: *small, little, can, new, man, woman, time, world, go, know, say, tell, walk*. Izabrani leksemi pripadaju različitim vrstama riječi, što samo po sebi pri uspostavljanju interjezične značenjske ekvivalencije može otkriti dodatne poteškoće. S druge strane, za takve česte leksičke jedinice može se naći obilje potvrda u korpusu.

Na konkordanciji korpusa izrađenoj za veliki leksikografski projekt COBUILD Sveučilišta u Birminghamu analizirali smo najmanje po 150 potvrda za svaku odabranu englesku riječ. Kako bi se analiza mogla izvoditi u oba smjera (engleski prema hrvatskom i hrvatski prema engleskom), na osnovi postojećega korpusa hrvatskoga jezika u Zavodu za lingvistiku izrađene su i abecedne konkordancije za sve hrvatske ekvivalente (zaslugom mr. Marka Tadića), a zatim je provedena i preliminarna analiza u hrvatsko – engleskom smjeru. Postojeći jednomilijunski korpus hrvatskoga jezika, zbog svoje razmjerne ograničenosti, nije nam uvijek mogao pružiti dovoljan broj potvrda za iscrpniju analizu svake odabrane riječi. No, u sljedećoj fazi rada već bismo u Zavodu za lingvistiku mogli imati na raspolaganju mnogo opsežniji korpus hrvatskoga jezika (vidi izvješće o projektu *Komputerska obrada hrvatskoga književnog jezika*).

Za narednu stepenicu analize izabrane su manje česte leksičke jedinice iz nekoliko problematičnijih semantičkih domena za koje se moglo pretpostaviti da će se ponašati prema stanovitim specifičnijim leksičkim obrascima: *calendar/diary/journal; hear/listen; door/gate; street/road; possibly/eventually; hot*.

Opet se potvrdila snažna uloga *koteksta* u razrješavanju dvosmislenosti pri uspostavljanju prijevodne ekvivalencije.

U trećoj fazi rada obradilo se samo jedno, vrlo složeno, semantičko polje (*borrow/lend*), a analiza je bila usmjerena preciznom i iscrpnom opisu okoline s namjerom da se izoliraju semantički i sintaktički elementi koji mogu između više mogućih značenja uputiti upravo na jedno specifično.

Drugim riječima, takvim se postupkom nastoji doći do algoritma koji bi mogao ispravno odabrati prijevodni ekvivalent u svakom jezičnom paru, dakle do opisa koji je po svojoj minucioznosti najbliži potrebama računalnoga opisa za izradbu elektronskoga rječnika.

Bjelodano se pokazalo da u svakom jeziku koji za ovo semantičko područje ima više od jedne riječi postoje *kotekstualni* obrasci koji upućuju na prijevodni ekvivalent.

Svi su članovi projekta stalno razmjenjivali svoje rezultate, što je pomoglo da radni sastanci budu konkretniji i djelotvorniji. Održana su tri zajednička sestan-

ka članova projekta (Pariz, siječanj 1991; Birmingham, lipanj 1991; Pariz, prosinac 1991. godine).

Rezultat je hrvatskoga dijela istraživanja, dakle, makrouzorak englesko-hrvatskog rječnika kao sastavnog dijela višejezične baze podataka te opsežna popratna rasprava u kojoj su se potanko analizirali leksikološko-leksikografski problemi što su se javljali pri uspostavljanju ekvivalencije između engleskog i hrvatskog jezika (pravilnosti, odstupanja, nemogućnosti uspostavljanja ekvivalencije itd.).

Kolektivni rezultati rada projekta *Multilingual Lexicography Project* objavljeni su u tri godišnja izvještaja koordinatora projekta, Johna Sinclaira.

Prva faza projekta, koja je obuhvatila sedam jezika, nedvojbeno je pokazala, ističe Sinclair, »da je primjenom metode razvijene u ovom projektu uspostavljena mogućnost korisne višejezične leksikografije«.

Valja napomenuti da se u proteklih nekoliko godina, dobrim dijelom i zaslugom Johna Sinclaira i istraživanja što ih je on potaknuo, status korpusne lingvistike drastično promijenio. Od svojevrstne sporedne specijalizacije u lingvističkom istraživanju, razvila se u temeljnu disciplinu suvremene računalne lingvistike (ili šire, na području koje se danas u svijetu češće naziva sintagmom *language industries*). I u nas se, poglavito u Zavodu za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, na tom području sustavno radi. No, za leksikografski rad, bilo u domeni jednojezične ili višejezične leksikografije, koji bi se potpuno oslanjao na podatke iz jezičnoga korpusa, s jedne, te računalnu tehnologiju, s druge strane, u našoj sredini tek se grade odgovarajući uvjeti. Vjerujem da smo se i iskustvima opisana istraživanja ponešto približili tome cilju.

Maja Bratanić

NJEMAČKO-HRVATSKI KONTRASTIVNI PROJEKT I NJEGOVA
POVIJESNA KOMPONENTA
(Voditelj projekta: prof. dr. Stanko Žepić)

Konačni rezultat njemačko-hrvatskoga kontrastivnog projekta, koji djeluje unutar istraživanja *Kontrastivno proučavanje hrvatskoga jezika prema stranim jezicima* (glavni istraživač prof. dr. Antica Menac) čini šest svezaka kontrastivnih studija u kojima su obrađeni tvorba imenica i pridjeva, morfologija i glagolski aspekt te osnove kontrastivne fonologije.¹ Kao rad koji se samo djelomično uklapa u kontrastivno istraživanje, ali je uključen u publikacije Projekta, izašla je opsežna studija o teoretskim problemima suvremene lingvistike.² Objavljeni radovi obuhvaćaju najvažnija područja morfologije, dok je sintaksa dotaknuta samo jednim kratkim člankom.³ Kolika je korisnost kontrastivnih istraživanja za lingvistiku kada se uspoređuju gramatički sustavi, ostaje otvoreno pitanje. Neke se nove spoznaje svakako mogu dobiti kada se jedan gramatički sustav gleda izvvana, ali je ipak najveća spoznajna vrijednost u kontrastivnom promatranju glasovne strane jezika. Tu se mogu dobiti vrlo vrijedni podaci o direktnim uzrocima foničke interferencije koja je najočitija manifestacija sukoba materinskog jezika sa stranim jezikom. Fonička je interferencija uvjetovana ne toliko samom razlikom u glasovima koliko u njihovoj funkciji u sustavu, dakle u fonologiji. Na tu je činjenicu pokušao upozoriti zadnji svezak kontrastivnih studija kojim je rad na kontrastiranju suvremenoga njemačkog i hrvatskog jezika završen.

Kao plan za budućnost, koji se već u nekim kraćim radovima⁴ počeo ostvarivati, ostaje zadatak da se obradi povijest i značaj njemačkog jezika u Hrvatskoj. U zadnjih pola stoljeća iz političkih je razloga gotovo potpuno prešućen njemački

jezik kao važan faktor u kulturnoj i političkoj povijesti Hrvatske. Osim studija koje su se bavile njemačkim književnim radovima u povijesti Hrvatske⁵ te nesustavnim prikazom njemačkih posuđenica,⁶ nema sustavnog prikaza njemačkog jezika u Hrvatskoj.

Njemački je jezik u životu Hrvatske prisutan od samog početka njezina postojanja, jer se doseljenici različitih staleža mogu dokazati još od vremena franačkih osvajanja, najprije u srednjem vijeku kao nosioci pokrštanja, a kasnije kao suosnivači hrvatskih gradova (početak čini Varaždin 1209. godine). Osobito raste utjecaj njemačke kulture na Hrvatsku u 16. stoljeću, kada se Hrvatska uključuje u habsburšku skupinu zemalja i služi kao zaštitna zona protiv najezde Turaka koji osvajaju velik dio zemlje. Dolaskom njemačkih trupa u Hrvatsku utjecaj raste i stvara se osnova na kojoj će kasnije nastati Vojna krajina, koja je ne samo važna političko-vojna institucija nego i važan faktor u kulturnoj povijesti Hrvatske. Širenjem reformacije prekida se na neko vrijeme pritjecanje stranaca s njemačkoga govornog područja u katoličku Hrvatsku. Zbog toga se i kontinuitet njemačkog utjecaja prekida time što npr. srednjovjekovni njemački Zagreb prestaje postojati. Tek se pobjedom katoličke restauracije u velikim dijelovima južne Njemačke i Austrije nastavlja migracija njemačkih građana u Hrvatsku. U 17. stoljeću Zagreb pokazuje opet da su njemački doseljenici brojni, i to ne samo kao prije razni obrtnici nego i liječnici, ljekarnici i činovnici. Premda se Nijemci i Austrijanci, koji se stalno nastanjuju u ovim krajevima već u drugom koljenu pohrvaćuju, ipak se stalnim dolaskom novih njemačkih izvornih govornika stvara neka vrsta njemačke kolonije koja jamči postojanje njemačkog jezika kao razgovornog jezika u Zagrebu, ali i u drugim hrvatskim gradovima. Utjecaj njemačke kulture postaje u doba prosvjetiteljstva sve jači, osobito u desetljeću vladavine Josipa II., kada se njemački jezik s manje ili više uspjeha uvodi u upravu i u škole svih habsburških zemalja. Otada se može pratiti kontinuitet njemačkog jezika u našim krajevima do prvoga svjetskog rata, kada se neposredan utjecaj njemačko-austrijske kulture na Hrvatsku naglo prekida.

Ova povijesna skica⁷ pokazuje da je područje istraživanja veliko. Njemački se jezik uvukao u brojne posebne jezike, kao npr. u jezik obrtnika, gdje do današnjeg dana usprkos nesmiljenoj borbi purista protiv stranih utjecaja njemačka terminologija prevladava. Jezik kuhinje je u sjevernoj Hrvatskoj pretežno jezik austrijske kuhinje. Premda je posuđenicama posvećeno više radova, nema do današnjeg dana nijedne rasprave koja bi pokazala zemljopisnu distribuciju posuđenica. U tom su smislu područja nekadašnje Vojne krajine zanimljiva kao i veliki gradovi.

- 1 S. Žepić, *Wortbildung des Substantivs im Deutschen und Serbokroatischen*, Zagreb 1976 (Band 1).
S. Žepić, *Wortbildung des Adjektivs im Deutschen und Serbokroatischen* (Teil I), Zagreb 1978 (Band 2).
M. Gojmerac, *Sprachliche Mittel zur Wiedergabe des serbokroatischen Verbalaspekts im Deutschen*, Zagreb 1981 (Band 3).
S. Žepić, *Das Verb im Deutschen und Serbokroatischen*, Zagreb 1983 (Band 4).
S. Žepić, *Wortbildung des Substantivs im Deutschen und Serbokroatischen* (2. Auflage). S. Žepić, *Wortbildung des Adjektivs im Deutschen und Serbokroatischen* (Teil II), Zagreb 1986 (Band 5).
S. Žepić, *Grundbegriffe der Phonologie und ein Vergleich der phonologischen Systeme des Deutschen und Kroatischen*, Zagreb 1992 (Band 6).
- 2 M. Gojmerac, *Einführung in die Linguistik. Terminologie, Bibliographie*, Zagreb 1992.
- 3 M. Gojmerac, *Konditionalsätze im Deutschen und Serbokroatischen*, Zagreb 1978 (Band 2).
- 4 S. Žepić, *Wortschatz und Lehnbeziehungen in kroatischen und serbischen Grammatiken der deutschen Sprache im 18. und 19. Jahrhundert*. U: *Znanstvena revija*, Maribor 1991.
S. Žepić, *Njemački dio Sušnik-Jambrešićeva rječnika »Lexicon latinum«*. U: A. Jambrešić, *Lexicon latinum* (reprint), Zagreb 1992.
S. Žepić, *Deutsche Sprache im Dictionarium von Faustus Verantius*. U: *Zagreber germanistische Beiträge* 1, Zagreb 1992.
M. Häusler, *Des Soldaten allerlei. Ein frühes Daß-Lehrwerk aus Kroatien*. U: *Zagreber germanistische Beiträge* 1, Zagreb 1992.
D. Živković, *Die deutschsprachige Publizistik und Leser in Zagreb von 1750 bis 1800*. U: *Zagreber germanistische Beiträge* 1, Zagreb 1992.

- 5 U okviru projekta Odsjeka za germanistiku »Deutsch-kroatische literarische Wechselbeziehungen« npr. Lj. Sekulić, *Njemačka »Luna« u kulturnom životu Hrvatske*, Zagreb 1968. M. Gavrin, *Kroatische Übersetzungen und Nachdichtungen deutscher Gedichte des Illyrismus*, München 1978.
- 6 H. Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin 1960.
- 7 Iscrpni prikaz kulturnih veza daje Fritz Valjevec, *Geschichte der deutschen Kulturbeziehungen zu Südosteuropa*, München 1958 (u pet knjiga).

Njemački je jezik bio jezik njemačkih kolonista u Slavoniji i Vojvodini («Donauschwaben»). Osim nekoliko tonskih zapisa izvornih govornika, koji su opisani,⁸ taj je jezik zauvijek nestao. Njemački je jezik bio razgovorni jezik određenog staleža u Osijeku. I on je zauvijek nestao.⁹

Njemački je jezik bio prvi strani jezik, ako ne i drugi materinski, svih hrvatskih staleža koji su imali potrebu da se služe njemačkim jezikom. O tomu svjedoči niz gramatika i udžbenika za učenje njemačkog jezika koji su se upotrebljavali na hrvatskom govornom području.¹⁰ No isto je tako važno da su se za njemačke izvorne govornike pisali udžbenici i gramatike hrvatskog jezika.¹¹

Potkraj 16. stoljeća njemački je jezik Vrančić unio u svoj petojezični rječnik najuglednijih evropskih jezika, dok je u prvoj polovici 18. stoljeća u Jambrešić-Sušnikovu rječniku »Lexicon latinum« njemački jezik gotovo jednako važan kao i hrvatski. Njemački su izrazi zabilježeni i u latinskom rječniku ljekovitog bilja, sastavljenom u Zadru u prvoj polovici 15. stoljeća, rukopis kojega se čuva u Veneciji.¹² Nije isključeno da se u rukopisnoj građi arhiva i biblioteka neće naći još neki zanimljivi dokumenti koji mogu osvijetliti ulogu njemačkog jezika u Hrvatskoj.

Ovih nekoliko redaka neka budu poticaj za nastavak njemačko-hrvatskog kontrastivnog projekta, ali kao istraživanja povijesti njemačkog jezika u Hrvatskoj i utjecaja njemačkog jezika na hrvatski u njegovoj povijesti.

Stanko Žepić

⁸ Među ostalim u radovima Emilije Grubačić i Hanne Popadić.

⁹ Sačuvan je u fonetskoj transkripciji pomoću standardnog hrvatskog pisma u pet svezaka osječkog izvornog govornika Luje Pleina: *Die Esseherische Sprechart*, Osijek 1929-1938.

¹⁰ Npr. Matijević, *Pomum granatum*, Zagreb 1771. Nemska gramatika, Wien 1772. Reljković, *Neue slawonisch und deutsche Grammatik*, Zagreb 1767 i dr.

¹¹ Lanosović, *Neue Einleitung zur slawonischen Sprachlehre*, Osijek 1778, Kornig, *Kroatische Sprachlehre*, Zagreb 1796. Szent-Martony, *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Deutsche*, Varaždin 1783. i mnoge druge.

¹² Niccolò Roccabonella, *Liber de simplicibus*, rukopis sastavljen između 1415. i 1453. u Zadru i Veneciji.

ISTRAŽIVANJA U TIJEKU

KOMPJUTORSKA OBRADA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA (Glavni istraživač: prof. dr. Milan Moguš)

Temeljeći obradu hrvatskoga književnog jezika na proučavanju tekstova od najstarijih pisanih spomenika do danas, istražuje se na ovome projektu u tri osnovna smjera.

1. Računalna obradba

1.1. Čestotni rječnik hrvatskoga književnog jezika

Obradba milijunskoga korpusa (M-korpusa) hrvatskoga književnog jezika, sastavljenoga u Zavodu za lingvistiku (vidi pobliže u *Biltenu Zavoda za lingvistiku* br. 5, strane 14-15), nastavlja se s ciljem izradbe *Čestotnoga rječnika hrvatskoga književnog jezika* u tri faze:

1. faza lematizacije
2. faza izradbe i ispisa lematiziranih konkordancija
3. faza pripreme za izradbu čestotnoga rječnika

1.1.1. Lematizacija

Lematizacija M-korpusa obavlja se programom za strojno podržanu lematizaciju napisanom u Zavodu. Taj program dopušta jednokratni unos leme bez obzira na njezinu čestotu, čime se štedi na vremenu, izbjegavaju se pogreške pri utipkavanju, a sam se postupak lematiziranja u najvećem broju slučajeva svodi na uspostavljanje relacije između u korpusu jedinstveno identificirane pojavnice i same leme (najčešće već prisutne u popisu lema — lemariju). Lematizacija je dovršena za pojavnice koje počinju slijedećim slovima (u zagradama je broj pojavnica): A (19556), B (33374), C (6041), Č (11432), Ć (5753), DŽ (146), Đ (310), E (5069), F (4659), G (23400), H (6182), I (73528), L (12718), LJ (3457), NJ (7059), Š (12988), V (32724), W (152), X (3), Y (28), Z (37928), Ž (7791). Većim je dijelom lematizacija obavljena i za slova D, K, O, P, R, T, U.

1.1.2. Izradba i ispis lematiziranih konkordancija M-korpusa

Odlučeno je da se provjera lematizacije obavlja na konkordancijskome ispisu. U tu je svrhu napisan program LMT-LSCN za izradbu lematiziranih konkordancija koji se koristi rezultatima prethodne faze obradbe tj. lematizacije. Rezultati tog programa izvedeni su za pojavnice s početnim slovom G u obliku ispisa lematizirane konkordancije. Tekst svih radnih lematiziranih konkordancija ispisuje se na laserskome pisaču u Zavodu.

1.1.3. Pripremne radnje za izradbu čestotnoga rječnika

Definiran je točan sastav rječnika:

1. čestotni rječnik lema čitavoga korpusa
2. čestotni rječnici pojedinih potkorpusa
3. abecedni rječnik lema čitavoga korpusa

Utvrđen je grafički izgled i napravljena je pokusna stranica samoga rječnika. Na toj je osnovi proračunat opseg rječnika otprilike na 1200 tiskanih stranica.

1.2. Višemilijunski korpus hrvatskoga jezika

1.2.1. Građa na magnetskom mediju

Procijenjeni opseg dosad skupljenih tekstova na magnetskom mediju iznosi oko 10 milijuna pojavnica. Građa je prikupljena iz dvaju izvora, a pohranjena je u izvornu obliku, tj. kao tekstovi pripremljeni za tisak. U planu je prikupljanje građe i iz drugih izvora, tj. drugih pogona za računalnu pripremu tiska, s kojima su već obavljani preliminarni razgovori i dobiven načelan pristanak na ustupanje građe (Durieux, August Cesarec, HAZU...). Valjalo bi nastojati oko kontakata s Vjesnikom, Večernjim listom, Globusom itd. i pokušati prikupiti što više građe na magnetskom mediju. Prilike su, međutim, bile nepovoljne zbog nesređenih vlasničkih i autorskopravnih odnosa u procesu vlasničke pretvorbe u izdavačkim kućama.

1.2.2. Građa na papiru

Darovima raznih izdavača prikupljeno je stotinjak knjiga koje se unose dvoja-

1. utipkavanjem
2. upotrebom scannera i OCR (Optical Character Recognition) programa

1.2.2.1. Utipkavanje

Dosad su u Zavodu utipkane slijedeće knjige:

1. Slavenka Drakulić: Hologrami straha
2. Joža Horvat: Crvena lisica
3. Tomislav Ladan: Bosanski grb
4. Ivan Slamnig: Bolja polovica hrabrosti
5. Pavao Pavličić: Sretan kraj
6. Jozo Laušić: Bogumil

U SRC-u se utipkavaju Biblija, Kur'an i Talmud, a utipkane su knjige:

1. Ivan Aralica: Graditelj svratišta
2. Nedjeljko Fabrio: Vježbanje života
3. Pero Budak: Karanova sofa
4. Ivo Brešan: Ptice nebeske
5. Mirko Božić: Tijela i duhovi
6. Veljko Barbieri: Epitaf carskog gurmana

1.2.2.2. Unos scannerom

Suradnici iz SRC-a imali su prilike služiti se scannerom HP ScanJet+ u dva navrata po dva tjedna. To su vrijeme iskoristili za testiranje kvalitete unosa teksta i razvijanje programa za poluautomatsko uklanjanje pogrešaka. Rezultati takva sustava pokazuju osobine sustava koji je još u fazi istraživanja i preliminarnoga razvoja, tako da se njegova upotreba za obradbu velikih količina teksto-va, kakva bi količina bila potrebna za formiranje višemilijunskoga korpusa, u ovoj fazi ne čini isplativijom od unosa teksta utipkavanjem. Naime, programi za OCR koji su bili na raspolaganju »čitali« su tiskovine relativno kvalitetna otiska s

brojem pogrešaka koji uvelike premašuje broj pogrešaka nastalih utipkavanjem. Pokazalo se da je jedno od mogućih poboljšanja nabavka kvalitetnijih OCR programa, pa je posuđen program OmniPage Professional koji se sada ispituje u Zavodu.

1.2.3. Primjena SGML-a

Nakon odabira tekstova koji će ući u uzorke korpusa, pristupit će se obilježavanju korpusa u skladu sa SGML (Standard Generalized Markup Language) standardom uz iskorištavanje postojećih tipografskih naredaba i odstranjivanje nepotrebnih. Rad na definiranju i prototipovima programskih alata za poluautomatsko obilježavanje korpusa već je podmakao zahvaljujući suradnicima iz SRC-a. Oni su stupili u vezu s međunarodnim organizacijama kao što je TEI (Text Encoding Initiative), od kojih su dobili smjernice za uporabu SGML standarda. Odluka da se korpus obilježava SGML standardom, nadamo se, pokazat će se strateški opravdanom, jer sve prilike u industriji softwera navode na zaključak da će SGML postati vodećim standardom za razmjenu oblikovanih tekstova ne samo za specijalizirane (istraživačke) nego i za opće namjene.

1.3. Kompjutorska obrada starije hrvatske književnosti

U nastavku obradbe starije hrvatske književnosti pripremljen je za tisak i popraćen odgovarajućim studijama *Zakon trsatski*. U cijelosti su iz rukopisa transkribirane Marulićeve *Pisni razlike* (Suzana i druge pjesme), izrađena je konkordancija, abecedni i frekvencijski rječnik, sastavljen potpun rječnik te sve pripremljeno za tisak. Djelo će biti objavljeno u suradnji sa splitskim Književnim krugom kao druga knjiga *Sabranih djela Marka Marulića* tijekom 1993. godine.

Marko Tadić

2. Osobitosti građenja teksta kao jezične i informacijske cjeline

Drugi smjer proučavanja temelji se na osobitostima građenja teksta kao jezične i informacijske cjeline.

Na korpusu članaka iz dnevnih i tjednih novina ustanovljena je i opisana povezanost naslova i teksta članka. Naslovi su zatim grupirani prema formalno-sintaktičkim, komunikacijskim, informativnim i stilističkim kriterijima. Kao polazište tipologizacije tekstnih vrsta teoretski je razmotren odnos teksta i prezentirane informacije.

Prema gore navedenim kriterijima opisano je strukturiranje naslova pripovijedaka i novinskih članaka. S obzirom na formalno-sintaktičke i stilističke značajke uobličavanja naslova pripovjednoga korpusa možemo ustvrditi da su naslovi uglavnom shematizirani, bez posebnih stilističkih osobitosti, što upućuje na to da je naslov pripovijetke prvenstveno ritualizirana naznaka početka. Bitnu dimenziju pripovjednih naslova predstavljaju komunikativno-funkcionalni signali (konotacije i presupozicije) te perlokutivni efekti. Jedno od osnovnih načela na kojima se temelji informativna i komunikacijska funkcija naslova novinskih članaka jest postupnost odnosno nedovršenost.

Nadopunjujući korpus stripom kao novim funkcionalnim stilom koji se u velikoj mjeri nastoji približiti govornom jeziku analizirani su neki aspekti govornih činova i dijaloga s posebnim osvrtom na činove za neodobravanje, što je rezultiralo rukopisom *Govorni činovi* Nade Ivanetić, pripremljenim za tisak. Riječ je o području jezičnog istraživanja koje je u nas bez sumnje zapostavljeno. S obzirom na činjenicu da je analiza diskursa u svijetu vrlo živa znanstvena disciplina, a u nas s druge strane postoji vrlo mali broj radova koji se bave tom tematikom, ovaj rad predstavlja vrijedan prilog koji će barem jednim dijelom premostiti taj nesrazmjer. Objavljen u obliku monografije on će svojim predmetom zasigurno privući pažnju jezikoslovaca u nas i popuniti prisutnu prazninu u proučavanju govorenog jezika.

Istraživanja su nastavljena s temom »Krivi spoj kao podvrsta telefonskoga razgovora«. Korpus čine zapisi (zabilježeni neposredno nakon telefoniranja) razgovora realiziranih u varijantama: a) prirodnoj — kada je istraživač dobio krivu vezu ili je sam bio pogrešno nazvan, b) aranžiranoj — kada je namjerno biran krivi broj. Analiza je pokazala da se ova vrsta teksta sastoji pretežno od tipičnih oblika, od situacijskih formula i stereotipa. Jedan od razloga jest i uvjetovanost medijem. Interakcijske obrasce komunikacije prate ilokutivni, oni se opet realiziraju gotovo predvidljivim i djelomično obaveznim pragmatičkim formulama. To poglavito vrijedi za uvodni i završni dio (predstavljanje, pozdrav, identifikacija, isprika, zahvala). Oni, osim svoje osnovne ilokucijske funkcije, imaju i organizacijsku: reguliraju tijek dijaloga.

Kao zasebna tekstna vrsta analizirani su i recepti za pripremanje jela. Korpus je, uz hrvatske tekstove recepata, radi mogućnosti usporedbe, proširen latinskim (*De re coquinaria Apicii*, zbirka iz IV. do V. stoljeća) i njemačkim tekstovima (*Süddeutsche Küche*, 1992.). Pokazalo se da svi analizirani tekstovi pokazuju iste osobine: kratkoću, pretežno parataksične odnose između rečenica, ujednačenost glagolskih oblika, razmjerno rijetke foričke odnose, što znači da se strukturiraju uglavnom prema nepromijenjenoj shemi. Cjelokupna struktura primjerena je procesualnom karakteru recepata za pripremanje jela korisnik kojih je istodobno i potencijalni agens, a tekst je istovremeno opis određenih radnji i uputa za njihovu provedbu. Riječ je, dakle, o ispreplitanju, uvjetno rečeno, konkretne i jezične stvarnosti. S obzirom na temeljne jezične osobitosti nema znatnih razlika između rimskih i suvremenih tekstova — svi se, bez iznimke, odlikuju izuzetnom ekonomičnošću jezičnih sredstava.

Zrinjka Głowacki-Bernardi

3. Istraživanje hrvatskoga književnog jezika s kraja 19. i početka 20. stoljeća

Treći smjer proučavanja zadire duboko u kulturološko određivanje hrvatskoga književnog jezika. Završna su desetljeća 19. i početna 20. stoljeća odigrala veliku ulogu u učvršćivanju standardnoga tipa jezika što zahtijeva znatna arhivska istraživanja.

Sustavnom obradom dobro proučene građe nastala je knjiga o Ivanu Brozu, koja se pojavila u nizu *Kritičkih portreta hrvatskih slavista*.

Završeno je i proučavanje manje poznatog jezikoslovca Marcela Kušara, s osvrtom na njegov cjelokupan rad, a posebno na knjigu o pravopisu etimologijskom i fonetskom, prvom takve vrste u hrvatskoj pravopisnoj problematici, koja je bila dobar poticaj za Ivan Broz konačno izradi 1892. svoj *Hrvatski pravopis*, započetak nekoliko godina prije. Kako se godine 1992. navršilo upravo stotinu godina od pojave Brozova pravopisa, napisan je — uz već spomenutu knjigu o Brozu — i opsežniji članak o Marcelu Kušaru za časopis *Jezik* te dio uvodne studije uz pretisak Kušarova *Narodnog blaga* u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade.

Još se jedna djelatnost uklopila u rad planiran za 1991. i 1992. godinu. Radio-postaja Zagreb prihvatila je prijedlog da se u okviru Trećega programa prikažu portreti hrvatskih jezikoslovaca koje voditelj zadatka posebno proučava. Prilozi su emitirani dvaput na mjesec od svibnja 1991. do rujna 1992. godine. Tako su, prema koncepciji i izboru predavača i voditelja zadatka, prikazani hrvatski jezikoslovci 19. i 20. stoljeća — dakako ne svi, nego u izboru i po važnosti pojedinih jezikoslovaca i prema mogućnostima u traženju prikladnoga predavača.

Sam je voditelj zadatka prikazao četiri jezikoslovca i u širem značenju toga pojma (Antu Kuzmanića, Ivana Broza, Marcela Kušara i Antuna Barca), dok su drugi predavači obradili još tridesetak jezikoslovaca. Opsežno je prikazana Zagrebačka škola, a onda i Zadarski jezično-kulturni krug, ali i mnogi drugi jezični stručnjaci — Vatroslav Jagić, Stjepan Ivšić, Tomo Maretić i drugi.

Voditelj je zadatak nastojao da ne budu izostavljene ni »teže teme«, na primjer prikaz rada Vladimira Mažuranića i njegovih »Prinosa za hrvatski pravno-povijesni rječnik«, rad Julija Benešića kao jezikoslovca i autora na poljskom jeziku napisane *Gramatike hrvatskoga ili srpskoga jezika za Poljake* kao i njegov *Hrvatsko-poljski rječnik*.

Taj rad spominje se usput jer se u njemu odražava interes za jezikoslovce koje voditelj zadatka posebno obrađuje u svojim istraživanjima. U tom je razdoblju dovršen oveći rad o Petru Tomiću, manje poznatom jezikoslovcu, zapravo povjesničaru koji je pokazivao osobite i napredne poglede na problematiku jezičnoga purizma, a koji je purizam u radu Vatroslava Rožića katkada prelazio razumnu mjeru.

Ostvaruje se polako i želja da se obradi stoljeće hrvatskoga književnog jezika od 1892. do 1992. godine, od pojave Brozova *Hrvatskoga pravopisa* do kapitalnih djela naše gramatike u Akademijinu izdanju (*Tvorba i Sintaksa* iz 1986. godine, *Povijesni pregled* iz 1991.), započeta sustavno i poletno. Kao bliži i određeniji zadatak obradit će se najprije problematika hrvatskoga književnog jezika tridesetih i četrdesetih godina 20. stoljeća, a potom jezični problemi za II. svjetskog rata.

Zlatko Vince

JEZIČNI DODIRI U NEPOSREDNOM I POSREDNOM POSUĐIVANJU (Glavni istraživač: prof. dr. Rudolf Filipović)

1. *Uvod u teoriju.* Jezično posuđivanje bilo je predmet lingvističkih istraživanja od samih početaka proučavanja znanosti o jeziku i prolazilo je kroz nekoliko faza. »Miješani jezici« predstavljali su problem koji su lingvisti duže rješavali, a posebnu im je poteškoću zadavala definicija toga lingvističkog pojma. U idućoj fazi težište je bilo na bilingvizmu i dodirima među jezicima, od kojih je jedan davalac, a drugi primalac. Tada su postavljeni principi po kojima se ti dodiri proučavaju. Ta proučavanja idu u nekoliko smjerova, a za nas su najvažnija tri: a) usvajanje jezika, b) jezično posuđivanje, c) prevođenje. Cjelokupno to istraživanje ulazi u novoizgrađenu granu lingvistike koju nazivamo lingvistikom jezičnih dodira. Jezični se dodiri ne ostvaruju uvijek jezičnim posuđivanjem nego i jezičnim sukobima, pa se razvija opet jedna nova grana lingvistike: lingvistika jezičnih sukoba, unutar koje se proučavaju mnoge pojave, kao na primjer odumiranje i nestajanje jezika. Razvijanjem pristupa tim problemima razvija se i teorija jezičnih dodira, u kojoj se odražavaju sve promjene u pristupu i različitosti u rezultatima. To se osobito vidi ako se usporede dvije teorije: Haugen-Weinreichova (iz 1953. godine) i Filipovićeve (iz 1986. godine), koje su povezane osnovnim načelom da je mjesto jezičnog dodira bilingvni govornik. Istraživanja su dovela do rezultata po kojima se vidi i razvoj teorije jezika u dodiru od 1953. do 1986. Po tim se novim načelima istražuje i dalje.

2. *Razradba teorije i zadaci Projekta.* Projekt je postavio cilj da se na osnovi nove Filipovićeve teorije jezika u kontaktu i pomoću principa definiranih u njoj provede analiza jezičnih dodira 20 europskih jezika s engleskim, da se na osnovi analize anglicizama u tim jezicima izrade rječnici anglicizama i da se na taj način potvrde principi teorije na trima razinama (fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj) u posrednom posuđivanju. Da bi se ti principi potvrdili i na četvrtoj razini (sintaktičkoj) u neposrednom posuđivanju, provodi se analiza hrvatskih dijalekata u SAD-u. Konačni cilj svih tih istraživanja jest sinteza proučavanja stranoga elementa jezika davaoca u jeziku primaoca u prva dva smjera: u procesu jezičnog usvajanja i u procesu jezičnog posuđivanja. Da bi se obuhvatio i treći smjer — proces prevođenja — ispituju se uvjeti ostvarenja prijevodne ekvivalencije i postupci i strategije koje prevodilac slijedi u procesu prevođenja. Posebna se pažnja posvećuje kontrastivno-lingvističkim, psiholingvističkim, sociolingvističkim i kulturološkim aspektima toga procesa. Rezultati toga istraživanja trebali bi pridonijeti općoj teoriji prevođenja i prevodilačkoj praksi.

3. *Primjena teorije u analizi.* Istraživanja procesa jezičnoga posuđivanja provodit će se na dvjema vrstama korpusa: prvi je korpus skupljen u dodiru dvaju jezika u posrednom posuđivanju (koje se ostvaruje u dodiru engleskoga s europskim jezicima u Europi), a drugi je korpus skupljen u neposrednom dodiru dvaju jezika (koji se ilustrira dodirima engleskoga jezika s europskim jezicima u SAD-u, u našem slučaju dodirima hrvatskih dijalekata s američkim engleskim). U oba se slučaja primjenjuje Filipovićeve teorija jezika u kontaktu i provodi analiza na četiri razine: fonološkoj, morfološkoj, semantičkoj i sintaktičkoj. Svaka se razina

analizira po principu razlike između primarne i sekundarne adaptacije. Adaptaciju na fonološkoj razini karakteriziraju tri tipa transfonemizacije: a) nulta transfonemizacija, b) djelomična ili kompromisna transfonemizacija, c) slobodna transfonemizacija. Adaptaciju na morfološkoj razini karakteriziraju tri tipa transmorfemizacije: a) nulta transmorfemizacija, b) kompromisna transmorfemizacija, c) potpuna transmorfemizacija. Adaptacija na semantičkoj razini slijedi jedan od pet mogućih stupnjeva promjene značenja u procesu jezičnoga posuđivanja: a) nulta semantička ekstenzija, b) suženje značenja u broju, c) suženje značenja u polju, d) proširenje značenja u broju, e) proširenje značenja u polju. Posebna je metoda primijenjena u istraživanju dodira hrvatskih dijalekata s američkim engleskim. Temelji se na načelima sociolingvistike, a uglavnom se oslanja na snimanje govora većih grupa naših iseljenika u SAD-u pomoću intervjua na terenu, a manje na pisani materijal. Ti se intervjui transkribiraju pa se na tom materijalu provodi lingvistička i sociološka analiza. Istraživanje procesa prevođenja provodi se na korpusu izvornih i prevedenih tekstova, zatim eksperimentalnom usporedbom višestrukih prijevoda istoga teksta, te introspekcijom i protokolima prevodilačkoga procesa. Za usporedbu izvornih i prevedenih tekstova i višestrukih prijevoda primjenjuje se metoda kontrastivne lingvističke analize, dok se analiza introspekcijskih podataka i prevodilačkih protokola provodi metodom psiholingvistike. Kulturološka i sociolingvistička metoda služi za analizu prevodilačkih postupaka za nepodudarne elemente dviju kultura i civilizacija. Važna predradnja za sva istraživanja procesa prevođenja jest upoznavanje s relevantnom literaturom (pretežno stranom) iz teorije prevođenja.

4. *Prva faza — analiza šest jezika.* U prvoj fazi provodi se analiza šest jezika primjenjujući principe izvedene iz postavljene teorije. To su: francuski, hrvatski, njemački, ruski, švedski i talijanski. Analiza dvaju jezika (hrvatskoga i švedskoga) već je dovršena. *Rječnik anglicizama u hrvatskom* objavljen je 1990., a *Rječnik anglicizama u švedskom* nalazi se u tisku.

Analiza anglicizama u njemačkom jeziku provedena je na ortografskoj i morfološkoj razini, a dovršava se analiza na fonološkoj razini. Za tu analizu riješeno je nekoliko teoretskih problema, a za izgovor nekih anglicizama konzultiran je i izvorni govornik. Za analizu anglicizama na semantičkoj razini izvršene su sve pripreme, a riješeni su i neki teoretski problemi.

Analiza anglicizama u francuskom jeziku provedena je na ortografskoj, fonološkoj i morfološkoj razini pa sada izrađene kartice kontrolira i editira glavni istraživač. U tom se radu ponekad javljaju pitanja i problemi koji zahtijevaju i teoretska rješenja. Suradnici sada rade na semantičkoj razini. I u tom se radu povremeno javljaju pitanja teoretske prirode, koja se rješavaju teorijom kao osnovicom cjelokupnoga rada.

Analiza anglicizama u ruskom jeziku provedena je na ortografskoj i morfološkoj razini. Riješeni su svi problemi koji su se javljali kao rezultat prijelaza engleske riječi iz jednog ortografskog sustava u drugi. U toku je analiza adaptacije anglicizama na semantičkoj razini. Mnoga pitanja moraju se rješavati uz pomoć izvornoga govornika (jednog od suradnika) i članova Instituta za lingvistiku Ruske akademije u Moskvi, s kojim Zavod za lingvistička istraživanja HAZU ima

ugovor o suradnji. Već duže se proučavaju principi fonetske transkripcije kako bi se pripremio rad na analizi adaptacije anglicizama na fonološkoj razini.

Analiza anglicizama u talijanskom jeziku provodi se po ustaljenim principima teorije koju primjenjuju radne skupine svih šest jezika. Dosad je završena analiza adaptacije anglicizama na ortografskoj i morfološkoj razini, a radi se na semantičkoj razini. U pripremnom radu na analizi anglicizama na fonološkoj razini javljaju se teškoće s izvornim govornicima koji bi nam trebali pomoći da utvrdimo izgovor anglicizama u talijanskom.

Osim ovih šest jezika na kojima se intenzivno radi u Zavodu, valja spomenuti i analizu anglicizama u rumunjskom, na kojoj se radi u Temišvaru i koja se privodi kraju. Doprša se i rad na rukopisu Rječnika anglicizama u rumunjskom, pa će glavni istraživač početi pripremati rukopis za tisak i pisati uvodno-teoretski dio knjige o pitanjima i problemima koji su se javljali prilikom izradbe rječnika.

U početnoj su fazi još dva rječnika anglicizama: a) Anglicizmi u novogrčkom, na kojem se radi u Zagrebu, i b) Anglicizmi u poljskom, koji se izrađuje u Krakovu. U toku je izradba preglednih uvodnih članaka za svaki jezik koji će se objaviti u publikaciji Projekta *The English Element in European Languages* Vol. IV.

Glavni istraživač, koji vodi sve radne skupine, pregledava dovršene materijale i priprema ih za tisak. Prilikom analize anglicizama u pojedinim jezicima javljala su se mnoga teoretska pitanja i istodobno su uočavani problemi vezani uz tu analizu, stoga glavni istraživač piše za svaki rječnik uvodno-teoretski dio u kojem iznosi rezultate rasprava koje su se vodile prilikom rada na rječnicima anglicizama pojedinih jezika, kako je to učinio u knjizi o anglicizmima u hrvatskom, u kojoj je objavljen Rječnik anglicizama.

5. U dijelu Projekta koji je usmjeren prije svega prema teoretskim pitanjima prevođenja, posebno prema kontrastivnim odnosima među jezicima kao nositeljima kulturnih sadržaja, radilo se više na rješavanju teoretskih pitanja, pa su rezultati tih rasprava objavljeni u nekoliko teoretskih i analitičkih članaka. Predviđeno je i eksperimentalno istraživanje prijevodnih postupaka u studentskim prijevodima, ali taj rad nije još dao opipljive rezultate.

6. Istraživanja provedena u sklopu Projekta rezultirala su mnogim radovima koji su objavljeni ili su pripremljeni za tisak. Objavljeni radovi navode se u Bibliografiji na kraju Biltena.

Rudolf Filipović

KONTRASTIVNO PROUČAVANJE HRVATSKOGA JEZIKA PREMA STRANIM JEZICIMA

(Glavni istraživač: prof. dr. Antica Menac)

Kontrastivno proučavanje hrvatskoga jezika prema stranim jezicima okupilo je u svom sastavu neke od projekata, odnosno zadataka, koji su u okviru Zavoda za lingvistiku već otprije radili, kao i nove koji su im po svojoj usmjerenosti bliski.

Najdužu tradiciju ima u Zavodu za lingvistiku *Englesko-hrvatski i Hrvatsko-engleski kontrastivni projekt*, zatim *Petojezični kontrastivni projekt*, u kojem se kontrastivno s hrvatskim proučava francuski, njemački, ruski, španjolski i talijanski jezik. Pridružilo im se kontrastivno proučavanje makedonskoga, hindskog, latinskoga, grčkoga i novogrčkog jezika. Tako formiran, projekt *Kontrastivno proučavanje hrvatskoga jezika prema stranim jezicima* počeo je raditi 30. travnja 1991. godine.

Cilj je projekta izraditi kontrastivni opis hrvatskoga jezika i pojedinih drugih jezika. U radu na projektu kontrastivna se metoda primjenjuje u proučavanju pojedinih jezičnih razina (kontrastivna fonetika, odnosno fonologija, kontrastivna morfologija, sintaksa, tvorba riječi, leksikologija, frazeologija i dr.). Sadržaj i metodologija rada ne mogu biti izjednačeni jer ovise o strukturi i stupnju međusobne sličnosti i različitosti proučavanih jezika.

U većini slučajeva proučava se u prvom redu suvremeno stanje u parovima kontrastiranih živih jezika, ali se ne isključuje povremeno obraćanje dijakroniji kao ni proučavanje tzv. mrtvih jezika.

Osim osnovnog, teoretski usmjerenog dijela kontrastivnih istraživanja — znanstvenog opisa sustava dvaju jezika na različitim razinama — projekt ima i svoju primijenjenu usmjerenost: sastavljanje različitih tematskih priručnika i rječnika. Ovoj drugoj skupini pripada i niz *Mali frazeološki rječnici*, koji ujedinjuje gotovo sve grupe jezika i u kojem su neki rječnici već objavljeni i u drugom izdanju. Tim su rječnicima obuhvaćeni i neki jezici koji se inače u projektu kontrastivno ne proučavaju (ukrajinski, češki, slovački, poljski i slovenski).

Podastiremo kratak pregled tema kojima su se suradnici projekta bavili i bave se u ovim dvjema godinama otkad je projekt službeno ustanovljen. Nećemo pritom zanemariti činjenicu da u prethodnom razdoblju iza većine njih stoji ozbiljan višegodišnji rad.¹

HRVATSKI I ENGLESKI JEZIK. Radna skupina pod vodstvom R. Filipovića priprema četvrtu knjigu Zagrebačkoga englesko-hrvatskog kontrastivnog projekta (ZECCP) posvećenu valentnosti. U prvom dijelu autori teoretskih članaka (D. Maček, I. Pranjković, M. Samardžija, J. Silić, M. Žic Fuchs) obrađuju pristup teoriji valentnosti i općelingvističke probleme povezane s njom. Drugi dio sadrži Valencijski rječnik s predgovorom u kojem se obrazlaže njegova teorija i metodologija (M. Samardžija). U trećem se dijelu objavljuju prikazi.

¹ V. Bibliografiju u *Biltenu* br. 5, Zagreb 1990.

Uz rad na navedenoj knjizi, drugim aspektima kontrastivne problematike bavile su se D. Maček i M. Žic Fuchs.

HRVATSKI I FRANCUSKI JEZIK. Objavljeno je drugo, prošireno, izdanje *Hrvatsko-francuskoga frazeološkog rječnika* za koje je autor (K. Blaževac) izradio i kazalo francuskih frazema. Radi se i na *Francusko-hrvatskom frazeološkom rječniku* te na drugim kontrastivnim temama.

HRVATSKI I GRČKI, LATINSKI I NOVOGRČKI JEZIK. Završen je rad na trima rječnicima iz niza *Mali frazeološki rječnici: Hrvatsko-grčki frazeološki rječnik* (M. Bricko i D. Salopek), *Hrvatsko-latinski frazeološki rječnik* (D. Novaković, O. Perić, L. Tajčević, V. Vratović) i *Hrvatsko-novogrčki frazeološki rječnik* (V. Cvjetković-Kurelec).

Damir Salopek objavio je prijedlog transliteracije s grčkoga na hrvatski jezik, zatim je razrađen i pristup problemu akcentuacije grecizama i latinizama u hrvatskom jeziku, na transkripciju latinskih imena (D. Salopek, V. Vratović, V. Cvjetković-Kurelec) i na izgovor latinskoga jezika u hrvatskoj jezičnoj praksi (L. Tajčević). Olga Perić pisala je o ablativu apsolutnom u hrvatskim srednjovjekovnim ispravama i pripremila kritičko izdanje *De Diversisovih Govora*. Mate Križman istražio je filološki rad Matije Vlačića Ilirika.

HRVATSKI I HINDSKI JEZIK. M. Jauk-Pinhak piše o inkongruenciji formalne i semantičke strukture ličnih glagolskih oblika u hindskom jeziku.

HRVATSKI I MAKEDONSKI JEZIK. B. Pavlovski proučava jezik K. Racina te je sa suradnicima sastavio konkordanciju djela *Beli mugri* popraćenu alfabetskim i frekvencijskim popisom riječi. Sam objavljuje analizu hrvatskih prijevoda toga djela. Otpočeo je i rad na *Hrvatsko-makedonskom frazeološkom rječniku* iz niza *Mali frazeološki rječnici*.

HRVATSKI I NJEMAČKI JEZIK. Radilo se na nekoliko područja, posebno na problemima fonologije, na jeziku njemačkih gramatika u našim krajevima u 18. i 19. stoljeću, na njemačkom jeziku u rječniku Fausta Vrančića, na njemačkom dijelu Sušić-Jambrešićeva rječnika (radovi S. Žepića). Objavljen je reprezentativan *Uvod u lingvistiku* M. Gojmerca i drugi njegovi radovi. Nakon redovito objavljivanih kontrastivnih studija između 1976. i 1992. godine, u kojima su obrađeni tvorba imenica i pridjeva, morfologija i glagolski aspekt te osnove kontrastivne fonologije, autori drže kontrastivnu problematiku zaokruženom.²

HRVATSKI I RUSKI JEZIK. M. Popović i R. Trostinska bavili su se glagolskom problematikom, kao i međujezičnom homonimijom, podvrgavajući kontrastivnoj analizi ne samo hrvatski i ruski nego i ukrajinski jezik. Radi se i na sistematizaciji,

obrađbi značenja i upotrebe čestica u hrvatskom i ruskom jeziku (N. Vidmarović) te na adaptaciji leksičkih posuđenica u tim jezicima (A. Menac).

HRVATSKI I ŠPANJOLSKI JEZIK. A. Kovačec završio je kontrastivne radove o hrvatskom i španjolskom fonološkom sustavu i o strukturi ličnih oblika glagola; od potonjega španjolski je dio i objavljen. Dvije studentice španjolskog jezika obradile su kao diplomski rad španjolsku frazeologiju za *Hrvatsko-španjolski frazeološki rječnik*.

HRVATSKI I TALIJANSKI JEZIK. Obradivan je leksik i tvorba riječi te su objavljeni radovi o tvorbi pridjeva i o pridjevskim i priloškim frazeologizmima (Z. Vučetić). U toku je rad na tvorbi glagola.

Antica Menac

² Upravo zato što se rad na kontrastivnoj analizi suvremenoga hrvatskog i njemačkog jezika može smatrati završenim, korisno je da se izvan ovog kratkog izvještaja posebno objavi vrlo informativan članak prof. dr. S. Žepića o radu na tom zadatku. Vidi rubriku *Izujestta o završenim istraživanjima*, strana 26-28.)

**FRANCUSKA DESKRIPTIVNA GRAMATIKA S OSOBITIM
OBZIROM NA HRVATSKU**
(glavni istraživač: dr. Miro Kačić)

Moderne gramatike francuskoga jezika, koja bi se u opisu, uz primjenu dostignuća suvremene lingvistike, i posebice odnosila prema hrvatskoj gramatici i jeziku, nema. To je bila glavna pretpostavka za ovo istraživanje.

Na području teorije gramatike postoji raznovrsnost pristupa, a koji uglavnom ne omogućavaju realizaciju cjelovite gramatike bilo kojeg jezika, pogotovo ako se primijeni samo jedan model. Najcjelovitiji opisi rađeni su na području funkcionalne lingvistike (A. Martinet) i na području generativne i transformacijske gramatike N. Chomskoga i sljedbenika. Ako se ima na umu da je u Chomskoga u zadnje vrijeme došlo do neočekivanih obrata u teorijskom smislu, može se s punom odgovornošću govoriti o »križi« generativne gramatike. Mnogi lingvistički pravci koji uglavnom uspijevaju djelomično odgovoriti na pojedine zahtjeve, barem se tako u praksi pokazalo, odbijaju u većini slučajeva znanstvenike da se bave sintezom postignutih rezultata. Može se reći da »cjelovita« teorija gramatike još uvijek nastaje.

Rad na ovom projektu, započet u srpnju 1991. godine, odvijat će se (i odvija se) u četiri faze i trebao bi se završiti knjigom.

Pri prikupljanju jezične građe služimo se, uglavnom, metodologijom koja je primijenjena i prihvaćena u zavodskim kontrastivnim projektima i metodologijom GARS-a (*Groupe aixoise de recherche en syntaxe*) sa Provansalskog sveučilišta (2 godine). Iako se u prvoj godini istraživanje obavljalo uglavnom u Zadru (rat), ova se faza privodi kraju.

Za prikupljanje gramatičke građe — gramatike francuskog i hrvatskog jezika — predviđa se godina dana.

Metodološke i teorijske zasade lingvističkog opisa jezika, tj. obradbe građe, bit će distribucionalizam, funkcionalizam, Tesnièreova gramatika zavisnosti (općenito strukturalistička metodologija) te događajna gramatika (odnosno sintaksa — Kačić).

Za konačnu redakciju teksta predviđa se godina dana. Istraživanje će trajati pet godina.

Miro Kačić

NAČELA ORGANIZACIJE LEKSIKA
(Glavni istraživač: dr. Milena Žic Fuchs)

Osnovni je cilj projekta *Načela organizacije leksika* rasvijetliti temeljna načela leksičke organizacije u engleskom i hrvatskom jeziku, odnosno otkriti zakonitosti koje povezuju značenjski bliske skupove leksema na paradigmatskoj razini.

Istraživanje se temelji na najnovijim lingvističkim spoznajama koje nalazimo prije svega u teoretskim postavkama kognitivne lingvistike (poglavito kognitivne semantike i kognitivne gramatike), ali koristi se i teorijom dubinskih padeža, funkcionalnom sintaksom i drugim srodnim teorijama. Takav teoretski okvir služi kao polazište za analizu semantičkih i sintaktičkih svojstava značenjski povezanih leksema (glagola, imenica i pridjeva), a paradigmatski se odnosi utvrđuju i potvrđuju na temelju analize sintagmatskih odrednica, tj. okruženja u kojima se određeni leksem može pojavljivati. Dakle, upravo se semantičkim i sintaktičkim odrednicama sintagmatske razine otkrivaju načela organizacije pojedinih dijelova leksika.

U protekle dvije godine prikupljena je jezična građa: 543 leksema vezana uz sljedeće pojmove:

1. glagoli povezani pojmom 'imati'
2. glagoli povezani pojmom 'postojati'
3. imenice povezane pojmom 'čovjek'
4. imenice povezane pojmom 'zdanje'
5. pridjevi povezani pojmom 'velik'
6. pridjevi povezani pojmom 'malen'.

Upravo je u tijeku druga faza — početak analize prikupljenih primjera, utemeljena na skupinama prototipnih rečenica koje osvjetljavaju svaki pojedini leksem, i to sa semantičkoga i sintaktičkoga gledišta. Drugim riječima, svaki će leksem biti obrađen u nizu od pet do deset rečenica, koje će po svojoj prototipnoj funkciji istaknuti osnovna semantička i sintaktička svojstva. Ta je faza temelj grafičkim prikazima koji oslikavaju odnos leksema na paradigmatskoj jezičnoj razini, a koji će na kraju biti analizirani u predviđenoj monografiji.

Na teoretskom planu radilo se u nekoliko smjerova. Kao prvo, razmatran je problem jezika i kulture na planu metafora u engleskom i hrvatskom jeziku, i kao problem odnosa svakodnevnih, uvriježenih metafora prema pjesničkim. Analizirane su i semantičko-sintaktičke kategorije s gledišta kognitivne gramatike. Temeljeći analizu na ključnom pojmu kognitivne lingvistike *prototipa*, obrađeni su rečenični demonstrativi *evo, eno, eto* u hrvatskom i suprotstavljeni njihovim engleskim ekvivalentima. Temeljne postavke kognitivne gramatike analizirane su i na pridjevima u hrvatskom i engleskom jeziku, s posebnim osvrtom na sintaktička ograničenja koja proizlaze iz njihove semantičke strukture. Dosadašnja istraživanja provedena u sklopu projekta rezultirala su radovima koji su objavljeni ili su u tisku, a citiraju se u Bibliografiji na kraju Biltena (vidi pod Žic Fuchs). Primjenjivost ovakvoga istraživanja dijelom je prikazana u referatu održanom na IV. međunarodnom defektološkom skupu, Zagreb, listopad 1992. godine: *Semantic Problems in Test Sentences*.

U sklopu projekta suradnica Vlasta Erdeljac radi na disertaciji pod naslovom »Riječ«. Rad na disertaciji usmjeren je teorijski i praktično.

U skladu sa stavom da je riječ višeslojno strukturirana lingvistička jedinica koja čini sponu između morfologije i sintakse, ali funkcionira i kao element povezivanja gramatike i leksikona, riječ je (na temelju stručne literature) obrađena kao morfološka, sintaktička, semantička, fonetska, psihološka i leksikološka jedinica.

U praktičnom, eksperimentalnom dijelu disertacije prikazat će se rezultati istraživanja prepoznavanja vizualne riječi u različitim jezičnim kontekstima, i to metodama imenovanja (*naming*) i leksičke odluke (*lexical decision*), pa se upravo prikuplja građa koja će upotpuniti teorijsku podlogu prepoznavanja riječi u okviru kognitivnih pristupa tom problemu. Osim toga, pripremaju se testovi koji će biti upotrijebljeni u istraživanju.

Na već spomenutom defektološkom znanstvenom skupu suradnica je održala referat *Poteškoće u upotrebi riječi*, u kojem se upozorava na nužnost uključivanja općelingvističkih spoznaja u psihološka istraživanja jezika i govora. Osobita pažnja pridaje se različitosti interpretacije istraživačkih rezultata s obzirom na različite lingvističke aspekte teorijske analize pojma riječi. Vlasta Erdeljac prikazala je i knjigu *On the Definition of Word*, autora Di Sciullo i Williamsa (vidi Bibliografiju).

Milena Žic Fuchs

ISTRAŽIVANJE LEKSIKA GRADA KORČULE (Glavni istraživač: prof. dr. Damir Kalogjera)

U ranijem kraćem osvrtu na motive i lingvističke poglede koji nas usmjeravaju u ovom projektu (*Bilten Zavoda za lingvistiku* br. 5, 1990, str. 19, 20) naglasili smo da se materijal skuplja isključivo iz govorenog jezika, a ne iz pisanih izvora (kojih za ovaj tip 'općeg jezika' u nekoj ozbiljnijoj količini i nema). Iako smo se za slučajeve posebnih »registara« ili »stilova« unutar mjesnoga govora služili nekom vrstom upitnika kao podsjetnika (za termine iz lokalnih zanata, brodogradnje, klesarstva, ribarstva, za nazive bolesti, lijekova, kulinarstva, društvenih igara, dječjih igara, brojanica), ostale natuknice akumulirale su se zahvaljujući činjenici da materijal skupljaju izvorni govornici mjesnog dijalekta koji se »pri-sjećaju« diferencijalnog vokabulara (prema standardnom) na temelju trenutnih asocijacija u toku razgovora. S obzirom na to što se u mjestu zna da se taj pothvat priprema i tko u njemu sudjeluje, podaci svakodnevno pristižu od običnih ljudi kad se nečega sjete ili nešto čuju.

Sami podaci o riječima i njihovim sintagmama kao i reakcija naših suradnika na terenu na te podatke otkrivaju raslojenost upotrebe i u jednoj tako maloj govornoj zajednici. Nekada se u mjestu govorilo da različiti dijelovi grada »drugačije govore«. Danas bi to bilo teško dokazati, ali očite razlike u upotrebi uvjerljivije objašnjava sociolingvistički konstrukt poznat kao »društvena mreža« (*social network*). Nju čine govornici koji su češće zajedno — u toku dana, na radnom mjestu i izvan njega — koji su vezani susjedskim, obiteljskim, prijateljskim i drugim vezama. Takve mreže nameću i neke jezične norme. U konkretnom slučaju zadržavaju neke lekseme ili konstrukcije u vezi s njima, kojih u drugoj nekoj mreži više nema. Tako će npr. negdje još biti živa glagolska grupa »tuka agvanta« ali će je izvorni govornik osjetiti kao stariju u usporedbi sa sinonimnom grupom »vāja čapa(t)«. Slično bi se mogle usporediti konstrukcije »izahodi(t) na dvor« i »izahodi(t) vanka«, itd.

Slojevitost dijalekatnog vokabulara u gornjem smislu javlja se kao ozbiljno pitanje u konačnom izgledu rječnika. Svaka je natuknica kontekstualizirana u barem jednoj rečenici za koju se nastoji da bude autentična. Obično je zabilježi suradnik koji je zabilježio i dotičnu natuknicu. Cilj je rečenice da osim standardnojezične glose поближе označi značenje natuknice. Međutim, kako je ovo i jedinstvena prilika da se zabilježe i neke sintaktičke karakteristike ovoga govora, vjerujemo da će se istraživač moći koristiti ovim tekstovima kao korpusom. Voditelj projekta koji uređuje rječnik suočen je češće s dvojbom intervenirati ili ne kad se u nekoj rečenici pojavi »novija« konstrukcija a mogla bi stajati »starija«, ili čak i onda kad je dio rečenice standardno štokavski a urednik je svjestan, kao lokalni govornik, da za taj dio postoji lokalna zamjena. Ako se radikalno intervenira prema »staroj« verziji, predstavljamo govor određenih »društvenih mreža« čija je zajednička karakteristika da su joj govornici starije dobi. Istodobno time idemo na ruku onom pristupu pravljenja dijalekatskih rječnika kojem je cilj »spasiti što se spasiti daje« od lokalnog govora. S druge strane, ostavljanje standardnojezičnih obilježja u ilustrativnim rečenicama ima svojih razloga. Tako se danas vjerojatno najčešće i govori. U daljnjem radu raščišćavat ćemo te dvojbe.

Damir Kalogjera

ETYMOLOGICUM ADRIATICUM. JADRANSKE DOPUNE SKOKOVU ETIMOLOGIJSKOM RJEČNIKU

(Glavni istraživač: prof. dr. Vojmir Vinja)

Naš projekt, koji nosi radni naslov *Etimološki rječnik dalmatskih elemenata u hrvatskom jeziku* ima za cilj što obuhvatnije istraživanje preživjelih elemenata iz predmletačke faze u hrvatskim govorima od Istre do rijeke Bojane. Kako dalmatski ili, kako ga je Skok nazivao, »predvenecijanski romanski jezik«, koji je nastao nakon hrvatskog doseljenja na jadransku obalu, nije nikada institucionaliziran ni je ikada dopro do pisana izraza, njegovi se ostaci — jedini konkretni svjedoci o njegovu postojanju, jezičnom tipu i individualnosti — moraju tražiti u starijim ili u živim hrvatskim dijalektima toga prostora. Nakon pionirskog rada M. G. Bartolija (*Das Dalmatische*, I/II, Beč, 1906) koji ga uvodi u jezikoslovnu znanost, Skok razrađuje njegovo ustrojstvo. S obzirom na leksik, možemo uzeti da su dotadašnji rezultati *grosso modo* prikupljeni u njegovu kapitalnom *Etimološki rječniku* (Zagreb, 1971–1974). Uz te pionirske radove valja svrstati i istraživanja nama bliskih lingvista Reichenkrona, Bonfantea, Muljačića, Tekavčića i drugih. Zajednička karakteristika tih istraživanja jest da se njihovi rezultati temelje gotovo isključivo na *pisanim* izvorima, dok smo mi čvrsto uvjereni da se pretežit broj ostataka neinstitutionaliziranoga dalmatskog jezika nalazi još uvijek skriven i neidentificiran u živim govorima priobalnog pučanstva kao i u govorima veoma »tankog« sloja istarskog, primorskog i dalmatinskog zaleđa.

Premda je poznato da su se dalmatskim aktivno služila samo jadranska urbana središta (jer se samo u njih sklanjao romanizirani živalj), koje taksativno nabraja još Konstantin Porfirogenet, ipak su istraživanja nakon Bartolija i Skoka upozorila na činjenicu da su i sela, koja su predstavljala gradska okruženja, čuvala i sačuvala preuzete i prilagođene dalmatske, tj. gradske elemente. Gradovi su, dakle, bili i zračenijske točke za brojna leksička ostvarenja po okolnim naseljima. Ova potonja mogla su često »pohranjivati« gradski elemenat koji je u gradu bio potisnut inovacijom kada ta inovacija do sela nije prodrla. To su nam obilato potvrdila i vlastita tridesetogodišnja terenska istraživanja talasozoonimije naše obale (*Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva*, I/II, Zagreb–Split 1986), ali i anketiranja izvedena za ovaj projekt.

Kako možemo uzeti da su pisani izvori najvećim dijelom obrađeni, nameće se nužnost primjene jedne, rekli bismo, arheološke metode u lingvističkom istraživanju na jedinom mjestu gdje se tragovi davno izumrlog dalmatskoga još mogu pronaći, a to su hrvatski priobalni dijalekti. Naravno, naša bi slika o dalmatskom jeziku bila kudikamo potpunija kad bismo, s toga motrišta, mogli ispitati suvremeni leksik albanskih obalnih gradova (Drač, Valona i dr.), a nadalje govor još uvijek kroatofonih mjesta gdje žive moliški Hrvati. No za ovo potonje nismo nikada, ni na najupornija traženja, dobili ni sredstva ni bilo kakav odgovor.

No dalmatski su prežitci posredno značajni i za istraživanje našega greziteta. Naime, kako smo već u više navrata pokazali (*Zeitschrift f. Balkanologie* V, 1967) i kako je u suvremenoj znanosti prihvaćeno, svi naši jadranski grezizmi (osim nekoliko elemenata preuzetih iz institucionaliziranog jezika, tip *sidro*...) predstavljaju *de facto* dalmatizme. Naime, zbog nedvojbeno utvrđenih povijesnih

razloga, u hrvatski su mogli ući samo dalmatskim posredstvom, a nikako izravno iz grčkoga, kako se prije mislilo. I dalmatski i grčki bili su jezici isključivo urbanog statusa; pa to isključuje svaku pomisao na izravne hrvatsko–grčke dodire. Osim toga, značajan broj pozajmljenica preuzetih iz različitih (pa i grčkih) govora južne Italije isto su tako za nas dalmatizmi, jer su u hrvatski ušle prošavši »kroz dalmatski 'filter'«.

Prema tome, metodologija rada na ovome projektu jednim je svojim dijelom kritičko–filološka (na tom se dijelu zadatka možemo osloniti na radove naših predšasnika mladogramatičarskog usmjerenja), a drugim, znatnijim, lingvističko–geografska, sinkronijska i leksičko–semantička. Samo se tako može doći do valjanih etimoloških zaključaka na temelju pumnjivih ispitivanja koja za modernu etimologijsku disciplinu iziskuje suvremeni pristup. Osnovna je značajka te metodologije ispitivanje leksičkih elemenata u sklopu i jedinstvu njihovih triju planova ili sustava (izraza/forme, sadržaja i referenta), a ne, kako se nekad postupalo slijedeći tradicionalni postupak, u našim kapitalnim leksikografskim repertoarima (*ARJ*, Skokov *ERHSJ* i dr.), isključivo ili gotovo isključivo na temelju izoliranih formi izraza.

Dosadašnja terenska obilaženja i bilježenja provedena u okviru ovoga projekta nisu mogla biti potpuno izvedena kako je bilo zacrtano u prvotnom planu, i to poglavito zbog ratnih uvjeta, a u slučaju moliških Hrvata zbog nedostatka financijskih sredstava. Međutim, izvršeno je ekscerpiranje dostupnih izvora (rječnika, opisa, govora, do sada neiskorištavanih tekstova i sl.), a to nam je, uz građu skupljenu na terenu (i djelomično analiziranu u dosadašnjim našim etimologijskim priložima *Čakavska rič*, *SRAZ*, *Revue de linguistique romane*, *Godišnjak Balkanološkog instituta*, *Filologija*, *Scritti Lo Gatto* — *Maver*, *Festschrift Muljačić* i dr.) omogućilo uspostavljanje dovoljno reprezentativnog korpusa na temelju kojega smo mogli pristupiti redakciji rječnika kako smo ga za ovaj projekt zamislili.

Prikupljenu građu, pretežit dio koje čine elementi identificirani kao dalmatski, namjeravamo objaviti u obliku etimologijskog rječnika izrađenog prema zahtjevima suvremene etimologijske discipline. No kako svaki naš etimologijski prilog, a pogotovu etimologijski rječnik, ne može nikako zaobići divovski Skokov opus, zamislili smo ovaj naš repertoar dalmatskih sastavnica u hrvatskom jeziku predstaviti i izvesti kao *dopune* veliku Skokovom rječniku. Na taj bismo način počeli ostvarivati ono što smo još u prvoj objavljenj recenziji Učiteljeva djela (*SRAZ* 33–36, 1973, 547–571 i *SRAZ* 37, 1974, 149–185) istakli kao *pium desiderium* hrvatske etimologije, tj. da kroatisti, romanisti, germanisti i drugi etimologičari dopune ono što Skok nije stigao učiniti, da prema današnjim rezultatima i doseg discipline na kraju stoljeća isprave i osuvremene ono što je Skok magistralno učinio na njegovu početku, kako bi hrvatski jezik mogao raspolagati pouzdanim tumačenjima što većeg broja svojih sastavnica.

Taj naš prilog obogaćivanju Skokova *Rječnika* iziskivao je i promjenu dosadašnjeg radnog naziva, pa će zato rezultati ovoga projekta nositi naslov ETYMOLOGICUM ADRIATICUM. JADRANSKE DOPUNE SKOKOVU ETIMOLOGIJSKOM RJEČNIKU (u daljnjem tekstu skraćeno EA). Slijedom takve oznake djela obradit ćemo u njemu one utvrđene elemente kojih u Skoka nema,

iznijeti tumačenja različita od Skokovih ako su nam novi podaci i današnje stanje discipline omogućili nove zaključke, a svi će obrađivani elementi biti sastavnice hrvatskih jadranskih govora.

Kako bi doista mogli predstavljati dopune Skokovu *Rječniku*, svi će članci u EA imati isti ustroj, tj. poslije lika u natuknici slijedit će rasprava i pokušaj tumačenja postanja toga lika i varijantnih likova, a na kraju će se naznačiti, kao i u Skokovu rječniku, osnovna bibliografija o raspravljanoj liku. I indeksi će biti koncipirani tako da će se za svaki spomenuti morfem upućivati na članak u kojem se on spominje. Uvod će u EA činiti bibliografija, a za kratice ćemo nastojati da dogovaraju onima koje su rabljene u Skokovu *Rječniku*.

Rad na EA dosta je napredovao. Uspostavljeni je korpus pripremljen za redakciju, ali kako se radi na računalu, uvijek se mogu unositi nove natuknice i novi podaci do kojih bi se moglo doći ako se poduzmu nova terenska obilaženja i, navlastito, ako se nađu sredstva za istraživanje leksika moliških Hrvata.

Potpuno je završena redakcija slova »A«, »B« i »C«, a u tijeku je konačna redakcija leksema sa »Č/Ć«. Dijelovi A/B/C obasiju otprilike 14 a/a, a sa *Bibliografijom* i *Kraticama* oko 15,5 a/a. Kako je za EA, tj. za dopune Skokovu *Rječniku*, u prvom redu zainteresirana Hrvatska akademija jer je ona *Rječnik* i izdala, o eventualnom postupnom objavljivanju ovih dopuna u nekoliko sveščića i prije konačnog završetka čitavog djela odluku može donijeti samo HAZU u dogovoru s eventualnim suizdavačem.

U 1993. godini i dalje rad će se nastaviti na redakciji i na etimologijskoj obradbi daljnje građe. Započeta je konačna redakcija natuknica sa slovom »D«.

Osim svega iznesenoga, valja istaknuti da će se 1993. godine održati treći *Skokovi etimološki susreti*, a prilozi sa svakog od tih znanstvenih etimologijskih skupova važan su doprinos istraživanju postanja hrvatskoga leksika i unapređenju ove jezikoslovne discipline.

Vojmir Vinja

DIJALEKTI I STANDARDI ENGLESKOGA JEZIKA (Glavni istraživač: prof. dr. Dora Maček)

U okviru istraživanja jezika kao bitnog obilježja društvenih zajednica vidno je mjesto zauzela i dijalektologija, posebno ona urbanih sredina. Sociolingvistika je iznašla nove metode istraživanja u dijalektologiji, koje se usredotočuju na funkcije jezičnih varijeteta i općenito na pojavu jezične varijabilnosti u prostoru i unutar društvenih staleža. Na engleskom govornom području, kako u Velikoj Britaniji tako i u SAD-u, obrađene su mnoge teme važne za opis jezika i za tumačenje jezičnih promjena. Među rezultate suvremenih istraživanja ulaze nova razgraničenja dijalekata i definicija regionalnih standarda. Pitanje koje se tek katkada dotiče jest funkcioniranje regionalnih ili socijalnih varijeteta u međunarodnoj komunikaciji.

Pod pretpostavkom da postoji nužni »prag« poznavanja jezika na kojem se komunicira, komunikaciju na svjetskim jezicima otežava interferencija materinskoga jezika na strani, pa su toj problematici posvećena već mnoga istraživanja. Ovim se projektom, međutim, želi ustanoviti kakve poteškoće stvaraju odstupanja od standarda engleskog jezika kakav se podučava, a koja su prisutna u govoru velike većine izvornih govornika. Istraživanje bi trebalo pridonijeti unapređenju programa i procesa učenja engleskog jezika, a time i unapređenju međunarodne komunikacije.

Od početka rada na projektu (za koji su sredstva odobrena u jesen 1991. godine) radilo se prije svega na prikupljanju potrebne teoretske literature i građe za knjigu o regionalnim varijetetima engleskog jezika.

Tako je do sada skupljena građa za sve važnije britanske i američke dijalekte i standardne varijante engleskog jezika. To će reći rasprave, opisi, dijalekatski rječnici i glosari, materijali dijalekatskih atlasa i snimljeni zvukovni materijal. Sporodna, ilustrativna građa jesu beletristička djela i popularni prikazi regionalnih govora i drugih regionalnih tradicija.

Ta je građa za britanske dijalekte i regionalne standarde sistematizirana na fonološko-izgovornoj, gramatičkoj, vokabularsko-semantičkoj i upotrebnoj razini te uspoređena s britanskom standardnom varijantom. Bitan dio studije jest i određivanje mjesta pojedinog dijalekta u suvremenom engleskom društvu i odnosa izvornih i drugih govornika prema njemu i prema standardu.

Provedena su i istraživanja (anketom i audio-eksperimentom) o razumljivosti pojedinih regionalnih standarda i dijalekata među ispitanicima koji se razlikuju u stupnju poznavanja engleskog jezika i koji su različite dobi i motiviranosti.

U narednom planu rada predviđa se sistematizacija čitave građe, kompletan opis te zaključci na osnovi empirijskih istraživanja. Konačan rezultat trebao bi biti knjiga o britansko-američkim varijantama engleskog jezika i njihovoj međunarodnoj funkciji.

Dora Maček

iznijeti tumačenja različita od Skokovih ako su nam novi podaci i današnje stanje discipline omogućili nove zaključke, a svi će obrađivani elementi biti sastavnice hrvatskih jadranskih govora.

Kako bi doista mogli predstavljati dopune Skokovu *Rječniku*, svi će članci u EA imati isti ustroj, tj. poslije lika u natuknici slijedit će rasprava i pokušaj tumačenja postanja toga lika i varijantnih likova, a na kraju će se naznačiti, kao i u Skokovu rječniku, osnovna bibliografija o raspravljanoj liku. I indeksi će biti koncipirani tako da će se za svaki spomenuti morfem upućivati na članak u kojem se on spominje. Uvod će u EA činiti bibliografija, a za kratice ćemo nastojati da odgovaraju onima koje su rabljene u Skokovu *Rječniku*.

Rad na EA dosta je napredovao. Uspostavljeni je korpus pripremljen za redakciju, ali kako se radi na računalu, uvijek se mogu unositi nove natuknice i novi podaci do kojih bi se moglo doći ako se poduzmu nova terenska obilaženja i, navlastito, ako se nađu sredstva za istraživanje leksika moliških Hrvata.

Potpuno je završena redakcija slova »A«, »B« i »C«, a u tijeku je konačna redakcija leksema sa »Č/Ć«. Dijelovi A/B/C obasiju otprilike 14 a/a, a sa *Bibliografijom* i *Kraticama* oko 15,5 a/a. Kako je za EA, tj. za dopune Skokovu *Rječniku*, u prvom redu zainteresirana Hrvatska akademija jer je ona *Rječnik* i izdala, o eventualnom postupnom objavljivanju ovih dopuna u nekoliko sveščića i prije konačnog završetka čitavog djela odluku može donijeti samo HAZU u dogovoru s eventualnim suizdavačem.

U 1993. godini i dalje rad će se nastaviti na redakciji i na etimološkoj obradbi daljnje građe. Započeta je konačna redakcija natuknicā sa slovom »D«.

Osim svega iznesenoga, valja istaknuti da će se 1993. godine održati treći *Skokovi etimološki susreti*, a prilozi sa svakog od tih znanstvenih etimoloških skupova važan su doprinos istraživanju postanja hrvatskoga leksika i unapređenju ove jezikoslovne discipline.

Vojmir Vinja

DIJALEKTI I STANDARDI ENGLESKOGA JEZIKA

(Glavni istraživač: prof. dr. Dora Maček)

U okviru istraživanja jezika kao bitnog obilježja društvenih zajednica vidno je mjesto zauzela i dijalektologija, posebno ona urbanih sredina. Sociolingvistika je iznašla nove metode istraživanja u dijalektologiji, koje se usredotočuju na funkcije jezičnih varijeteta i općenito na pojavu jezične varijabilnosti u prostoru i unutar društvenih staleža. Na engleskom govornom području, kako u Velikoj Britaniji tako i u SAD-u, obrađene su mnoge teme važne za opis jezika i za tumačenje jezičnih promjena. Među rezultate suvremenih istraživanja ulaze nova razgraničenja dijalekata i definicija regionalnih standarda. Pitanje koje se tek katkada dotiče jest funkcioniranje regionalnih ili socijalnih varijeteta u međunarodnoj komunikaciji.

Pod pretpostavkom da postoji nužni »prag« poznavanja jezika na kojem se komunicira, komunikaciju na svjetskim jezicima otežava interferencija materinskoga jezika na strani, pa su toj problematici posvećena već mnoga istraživanja. Ovim se projektom, međutim, želi ustanoviti kakve poteškoće stvaraju odstupanja od standarda engleskog jezika kakav se podučava, a koja su prisutna u govoru velike većine izvornih govornika. Istraživanje bi trebalo pridonijeti unapređenju programa i procesa učenja engleskog jezika, a time i unapređenju međunarodne komunikacije.

Od početka rada na projektu (za koji su sredstva odobrena u jesen 1991. godine) radilo se prije svega na prikupljanju potrebne teoretske literature i građe za knjigu o regionalnim varijetetima engleskog jezika.

Tako je do sada skupljena građa za sve važnije britanske i američke dijalekte i standardne varijante engleskog jezika. To će reći rasprave, opisi, dijalekatski rječnici i glosari, materijali dijalekatskih atlasa i snimljeni zvukovni materijal. Sporedna, ilustrativna građa jesu beletristička djela i popularni prikazi regionalnih govora i drugih regionalnih tradicija.

Ta je građa za britanske dijalekte i regionalne standarde sistematizirana na fonološko-izgovornoj, gramatičkoj, vokabularsko-semantičkoj i upotrebnoj razini te uspoređena s britanskom standardnom varijantom. Bitan dio studije jest i određivanje mjesta pojedinog dijalekata u suvremenom engleskom društvu i odnosa izvornih i drugih govornika prema njemu i prema standardu.

Provedena su i istraživanja (anketom i audio-eksperimentom) o razumljivosti pojedinih regionalnih standarada i dijalekata među ispitanicima koji se razlikuju u stupnju poznavanja engleskog jezika i koji su različite dobi i motiviranosti.

U narednom planu rada predviđa se sistematizacija čitave građe, kompletan opis te zaključci na osnovi empirijskih istraživanja. Konačan rezultat trebao bi biti knjiga o britansko-američkim varijantama engleskog jezika i njihovoj međunarodnoj funkciji.

Dora Maček

PROJEKTI ZAVODA ZA LINGVISTIKU I SPISAK NJIHOVIH SURADNIKA

Kompjutorska obrada hrvatskoga književnog jezika

glavni istraživač: Milan Moguš

suradnici:

Maja Bratanić
Maja Cvitaš
Zrinjka Ćiovacki-Bernardi
Nada Ivanetić
Zlatko Vince
Josip Vončina

mladi istraživač:

Marko Tadić

Jezični dodiri u neposrednom i posrednom posuđivanju

glavni istraživač: Rudolf Filipović

suradnici:

Vera Andrassy
Goranka Antunović
Vesna Cvjetković-Kurelec
Zjena Čulić (Split)
Ljuba Dabo-Denegri (Split)
Željka Fink
Vladimir Ivir
Branka Kesic-Šafar
Stjepan Maričić
Marija Marušić
Vesna Muhvić-Dimanovski
Marijan Orešnik
Miljenka Prohaska-Kragović
Lelija Sočanac
Natalija Vidmarović
Lovorka Zergollern-Miletić

Kontrastivno proučavanje hrvatskoga jezika prema stranim jezicima

glavni istraživač: Antica Menac

suradnici:

Ivo Bauer
Sonia Bičanić
Karlo Budor
Vesna Cvjetković-Kurelec
Stjepan Damjanović
Rudolf Filipović
Mirko Gojmerac
Milka Jauk-Pinhak
Željko Klaić
August Kovačec
Rudolf Kožljan
Mate Križman
Dora Maček
Nives Opačić

Borislav Pavlovski

Olga Perić

Mirjana Polić-Bobić

Milenko Popović

Ivo Pranjković

Damir Salopek

Marko Samardžija

Josip Silić

Lada Tajčević

Milivoj Telečan

Natalija Vidmarović

Vladimir Vratović

Zorica Vučetić

Lovorka Zergollern-Miletić

Stanko Žepić

Milena Žic Fuchs

mladi istraživači:

Vesna Brandt

Francuska deskriptivna gramatika s posebnim osvrtom na hrvatsku

glavni istraživač: Miro Kačić

suradnici:

August Kovačec
Tomislav Skračić (Zadar)

Načela organizacije leksika

glavni istraživač: Milena Žic Fuchs

suradnik:

Vlasta Erdeljac

Istraživanje leksika grada Korčule

glavni istraživač: Damir Kalogjera

suradnici:

Višnja Josipović
Mirjana Svoboda (Korčula)
Antun Sessa (Korčula)

Etimološki rječnik dalmatskih elemenata u hrvatskom jeziku

glavni istraživač: Vojmir Vinja

suradnik:

Vladimir Skračić (Zadar)

Dijalekti i standardi engleskoga jezika

glavni istraživač: Dora Maček

suradnik:

Višnja Josipović

BIBLIOGRAFIJA

BIBLIOGRAFIJA RADOVA NAPISANIH U OKVIRU ISTRAŽIVANJA ZAVODA ZA LINGVISTIKU (1991. i 1992.)

(Izradila Rajna Golubić)

Goranka Antunović

Članci

Morphological Adaptation of Anglicisms in Swedish, *The English Element in European Languages*, Vol. 3, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1991, 11–30.

Sintaktički utjecaji u posrednom jezičnom kontaktu: englesko-švedski kontakt u Švedskoj, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Prožimanje kultura i jezika*, Zagreb 1991, 131–137.

Švedski u švengleskom – still going strong: Prilog proučavanju jezičnih dodira na primjeru anglicizama u švedskom, *Rad HAZU*, knjiga 446, Zagreb 1992, 207–257.

Krešimir Blaževac

Knjige

Hrvatsko francuski frazeološki rječnik. S kazalom francuskih frazema. (Dictionnaire phraséologique Croate Français. Suivi d'un index des locutions françaises), 2. prošireno izdanje, Mali frazeološki rječnici 8, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 215 str.

Maja Bratanić

Knjige

Rječnik i kultura, Biblioteka SOL, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1991, 244 str.

Članci

Uloga korpusa u leksikologiji i leksikografiji, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Društva za primijenjenu lingvistiku Hrvatske *Informatička tehnologija u primijenjenoj lingvistici*, Zagreb 1991, 83–94.

Kulturne razlike i jezični nesporazumi, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Prožimanje kultura i jezika*, Zagreb 1992, 55–60.

A Conceptually organized bilingual dictionary as a foreign culture interpreter, *EURALEX '90*. Proceedings, Bibliograf, Málaga 1992, 141–155.

Korpusna lingvistika ili sretan susret, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb 1992, 145–161.

Leksikološko-leksikografski potencijal jednomilijunskoga korpusa hrvatskoga književnog jezika, *Bilten Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta* 6, Zagreb 1992, 17–21.

Prema novoj leksikografiji, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)
Rječnik kulture i kultura rječnika, *Rječnik i društvo*, HAZU, Zagreb (u tisku)

Urednički radovi

Bilten Zavoda za lingvistiku 6, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992.

Maja Cvitaš

Članci

Croatian Literary Language Lexicon: Data Model (s Vedriš, M.), XIII International Conference *Information Technology Interface – ITI*, Cavtat 1991.

Od teksta do hiperteksta, *Bilten Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta* 6, Zagreb 1992, 7–16.

Vesna Cvjetković-Kurelec

Članci

Virginija Dimitrija Demetra (jezičnopovijesni osvrt), *Živa antika* 9, Skopje 1991, 78–84.

Virginija Dimitrija Demetra kao jezičnopovijesni dokument, *Rad HAZU* 452, knj. 24, Zagreb 1991, 303–409.

Zjena Čulić

Članci

Transpozicija vrsta riječi u prevođenju, *Prevoditelj* 53–54, Zagreb 1991, 6–14.

Analiza sintaktičkog i semantičkog aspekta upotrebe konektora u prevođenju književne i znanstvene proze, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Prožimanje kultura i jezika*, Zagreb 1991, 159–164.

Transpozicije uvjetovane rečeničnom funkcijom leksičke jedinice, *Prevoditelj* 55, Zagreb 1992, 2–7.

Engleski jezik u dodiru s hrvatskim jezikom u prevođenju znanstvenih radova, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Strani jezik u dodiru s materinskim jezikom*, Zagreb 1991, 139–145.

Ljuba Dabo-Denegri

Članci

Phonological Adaptation of Anglicisms in French, *The English Element in European Languages*, Vol. 3, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1991, 59–80.

Stjepan Damjanović

Knjige

Jedanacst stoljeća nezaborava, Izdavački centar »Revija« – Osijek i Međunarodni slavistički centar Republike Hrvatske – Zagreb, Osijek–Zagreb 1991, 182 str.

Članci

Jezik Bašćanske ploče, *Fluminensia* 1–2, Rijeka 1991, 71–77.

Nove knjige o povijesti i dijalektologiji hrvatskoga jezika, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 26, Zagreb 1991, 83–90.

Ivan Milčetić – jezikoslovac, *Senjski zbornik* 18, Senj 1991, 15–21.

Nove teorije i stari tekstovi, *Suvremena lingvistika* 33, Zagreb 1992, 65–67.

Vlasta Erdeljac

Članci

On the Definition of Word A.–M. Di Sciullo i E. Williamsa, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Rudolf Filipović

Članci

How to use my dictionary *Rječnik anglicizama u hrvatskom ili srpskom jeziku* even if you do not know Croatian, *The English Element in European Languages*, Vol. 3, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1991, 1–11.

From Literary to Linguistic Career, *Wege in der Sprachwissenschaft*, Tübingen 1991, 86–91.

Neposredni jezični dodiri u hrvatskim dijalektima u SAD, *Senjski zbornik* 18, Senj 1991, 31–41.

Hrvatski dijalekti kao oznaka hrvatskog etničkog identiteta u SAD, *Dubrovnik* 5, Dubrovnik 1992, 185–193.

Kako su hrvatski Amerikanci uspjeli sačuvati materinski govor staroga kraja, Zbornik radova *Susret sujetova. Hrvati i Amerike*. Zagreb 1992, 159–167.

Metonimija u funkciji formiranja anglicizama u evropskim jezicima, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Urednički radovi

The English Element in European Languages, Vol. 3, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1991.

Maček, D., *A Contrastive Study of Numerals in English and Croat*, *New Studies* 5, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 48 str.

RAD Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 446, HAZU, Zagreb 1992.

Gojmerac, M., *Einführung in die Linguistik / Terminologie, Bibliographie*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, VIII+235 str.

Željka Fink

Članci

Rudolf Filipović, *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*, Zagreb, 1990, *Suvremena lingvistika* 33, Zagreb 1992, 77–81.

Zrinjka Glovacki-Bernardi

Članci

Text und Information, *Znanstvena revija* 1, Maribor 1991, 63–69.

Prilog tipologiji naslova, *Jezik i stil sredstava informisanja*, Sarajevo 1991, 32–36.

O naslovima pripovijedaka i novinskih članaka, *Umjetnost riječi* 3, Zagreb 1992, 245–253.

Recept za pripremanje jela – tekstna vrsta?, *Dometi* 7/8, Rijeka 1992, 319–324.

Text und Titel, *Zagreber Germanistische Beiträge* 1, Zagreb 1992, 105–115.

Mirko Gojmerac

Knjige

Einführung in die Linguistik / Terminologie, Bibliographie, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, VIII+235 str.

Članci

Über die aspektdifferenzierende Funktion von Substantivierungen, *Radovi Simpozija jugoslavenskih i austrijskih germanista*, Zagreb 1990.

Ideologische Polysemie in den Erinnerungen Edmund Glaises von Horstenau, *Znanstvena revija* 1, Maribor 1991, 143–149.

Nada Ivanetić

Članci

Oprostite krivi spoj. O jednom podžanru telefonskih razgovora, *Dometi* 7/8, Rijeka 1992, 325–331.

Funkcija personalnog iskazivanja u ekonomskom diskursu, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Rijeka*, Rijeka 1992, 27–38.

Vladimir Ivir

Članci

Teorija jezika u kontaktu i Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku R. Filipovića, *SRAZ* XXXV, Zagreb 1990, 183–186.

Contrastive Methods in Contact Linguistics, *Languages in Contact and Contrast*, Mouton de Gruyter, Berlin 1991, 237–245.

Prevođenje kulture i kultura prevođenja, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Prožimanje kultura i jezika*, Zagreb 1991, 145–150.

On the Non-Algorithmic Nature of Translation Theory, *SRAZ* XXXVI–XXXVII, Zagreb 1991–92, 85–91.

Implicirani elementi kulture u izvornom tekstu i prijevodu, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Strani jezik u dodiru s materinskim jezikom*, Zagreb 1992, 17–24.

Lingvistička sastavnica teorije prevođenja, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

M. Žic Fuchs, *Znanje o jeziku i znanje o svijetu. Semantička analiza glagola hretanja u engleskom jeziku*, Zagreb 1991, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Urednički radovi

Languages in Contact and Contrast (s Kalogjera, D.), Mouton de Gruyter, Berlin 1991.

Milka Jauk-Pinhak

Članci

O inkongruenciji formalne i semantičke strukture ličnih glagolskih oblika u hindskom, *Iz indijske predaje i filologije*, Zagreb 1990, 123–133.

O nekim posebnostima hindske morfologije, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Višnja Josipović

Članci

Stress based versus syllable based languages (s Huntley, R.), *Proceedings of International Congress of the Phonetic Sciences*, Vol. 3, Aix-en-Provence 1991, 314–317.

U potrazi za sustavnim prikazom hrvatskih naglasaka (s Babić, Z.), *Suvremena lingvistika* 31–32, Zagreb 1991, 37–58

The Role of Underlying Filters in the Study of Phonological Interference, *SRAZ* XXXVI–XXXVII, Zagreb 1991–1992, 131–143.

Damir Kalogjera

Članci

Riječ i termin kultura u primijenjenoj lingvistici, *Strani jezici* 4, Zagreb 1991, 228–235.

On the form and meaning of the Serbo-Croatian verb MORATI, *Languages in Contact and Contrast*, Mouton de Gruyter, Berlin 1991, 261–270.

Kultura, jezik i primijenjena lingvistika, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Prožimanje kultura i jezika*, Zagreb 1991, 7–13.

»Rudimentary« Bilingualism, *SRAZ XXXVI-XXXVII*, Zagreb 1991-92, 63-75.
Jezik iznutra i izvana, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Strani jezik u dodiru s materinskim jezikom*, Zagreb 1992, 63-66.

Arhaizacija u repertoaru dijalekatskoga govornika, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Urednički radovi

Languages in Contact and Contrast (s Ivir, V.), Mouton de Gruyter, Berlin 1991.

Miro Kacić

Knjige

Od matematike do gramatike, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 300 str. (u tisku)

Članci

Neki osnovni lingvistički pojmovi i nazivi, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Branka Kesić-Šafar

Članci

The Analysis of Anglicisms in Russian, *The English Element in European Languages*, Vol. 3, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1991, 91-103.

August Kovačec

Članci

Francusko *quatre-vingt* i dvadesetični brojni sustav, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Kontrastivni prikaz hrvatske i španjolske fonologije, *SOL*, Zagreb (u tisku)

Mate Križman

Članci

Indoeuropeistički sadržaj u uvodnom dijelu *Slavenske poredbene gramatike* S. Ivšića, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Dora Maček

Knjige

A Contrastive Study of Numerals in English and Croat, New Studies 5, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 48 str.

Članci

Conflicting Metaphors - the Translator's Torment, *Atti del 12 Congresso internazionale di studi sull'alto medioevo*, Spoleto 1990, 97-105.

Between language contact and language development, *Languages in Contact and Contrast*, Mouton de Gruyter, Berlin 1991, 281-288.

Njemački utjecaj na švedsku i hrvatsku terminologiju, Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Prožimanje kultura i jezika*, Zagreb 1991, 127-130.

A Vignette on Canadian Fish Terms, *SRAZ XXXVI-XXXVII*, Zagreb 1992, 77-84
Mali prilog trivijalnoj filologiji, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Antica Menac

Knjige

Hrvatsko-slovenski frazološki rječnik (s Rojs, J.), Mali frazeološki rječnici 7, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 111 str.

Članci

Frazeologija Hektorovičeva *Ribanja i ribarskog prigovaranja*, *Senjski zbornik* 18, Senj 1991, 101-109.

Lingvistički aspekt prevodenja (na materijalu ruskoga i hrvatskoga književnog jezika), *Specimina Philologiae Slavicae, Studia Phrasologica et alia*, Festschrift für Josip Matešić zum 65. Geburtstag, München 1992, 361-374.

Urednički radovi

Menac, A., Rojs, J., *Hrvatsko-slovenski frazološki rječnik*, Mali frazeološki rječnici 7, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 111 str.

Blaževac, K., *Hrvatsko francuski frazeološki rječnik. S kazalom francuskih frazema. (Dictionnaire phraséologique Croate Français. Suivi d'un index des locutions françaises)*, 2. prošireno izdanje, Mali frazeološki rječnici 8, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 215 str.

Žepić, S., *Grundbegriffe der Phonologie und ein Vergleich der phonologischen Systeme des Deutschen und Kroatischen*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 71 str.

Mira Menac-Mihalić

Knjige

Rječnik hrvatskoga hajkavskoga književnog jezika, knjiga druga, svezak 6, (s Barac-Grum, V., Čunčić, M., Frančić, A., Mamić, M., Prpić, T., Reizer, Z., Vajs, N., Zečević, V.), HAZU i Zavod za hrvatski jezik HFI, Zagreb 1991, 240 str.

Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik, (s Bencsics, N., Finka, B., Szucsich, I., Šojat, A., Vlasits, J., Zvonarich, S., Babić, Z., Barić, E., Finka, J., Lončarić, M., Lukenda, M., Mamić, M., Sekulić, A., Šojat, Lj., Znika, M.), Komisija za kulturne veze s inozemstvom Republike Hrvatske, Zavod za hrvatski jezik, Ured Gradišćanske Zemaljske Vlade, Zemaljski arhiv-Zemaljska biblioteka, Zagreb-Eisenstadt 1991, 842 stranice.

Članci

Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku, *Filologija* 17, Zagreb 1989 (1991), 81-109.

Milan Moguš i čakavski dijalekt, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb 1992, 19-24.

Milan Moguš

Knjige

Zakon trsatski (s Margetić, L.), Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1991, 226 str.
Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika (s Babić, S., Brozović, D., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S.), HAZU-Globus, Zagreb 1991, 741 str.

Članci

Uskočka epopeja u poeziji S. S. Kranjčevića, *Senjski zbornik* 17, Senj 1990, 187-192.
Filološki pogledi na Kašićev *Hrvatsko-talijanski rječnik*, *Filologija* 18, Zagreb 1990 (1992), 20-27.
Napomene o leksiku Stjepana Mihalića, *Sujetlo* 3, Karlovac 1991, 16-19.
O leksikografskoj obradi Mažuranićeva spjeva *Smrt Smail-age Čengića*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 26, Zagreb 1991, 1-13.
Juraj Križanić – gramatičar ozaljskoga kruga, *Fluminensia* 1/2, Rijeka 1991, 57-60.
O akcentuaciji čakavaca u Gackoj dolini, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)
Pišćev rječnik, *Zbornik Rječnik i društvo*, HAZU Zagreb, 301-306. (u tisku)

Vesna Muhvić-Dimanovski

Članci

Jezici u kontaktu i kontrastu, *Filologija* 18, Zagreb 1990 (1992), 93-101.
The Semantic Adaptation of English Loan-words in German, *The English Element in European Languages*, Vol. 3, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1991, 103-122.
Korner, *Vuglec* ili nešto treće, *Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku Prožimanje kultura i jezika*, Zagreb 1991, 71-75.
Prevedenice – jedan oblik neologizama, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 446, HAZU, Zagreb 1992, 93-205.
Super – kao element hibridnih složenica, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb 1992, 161-167.

Borislav Pavlovski

Knjige

Makedonska književnost. Književnost za djecu (sa Sazdov, T., Stojčevska-Antić, V., Stefanija, D., Stalev, G.), 2. izmijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1991, 280 str.

Članci

Apsurdna sloboda, *Slobodata i stremežot za sloboda vo sovremenata makedonska literatura*, MANU, Skopje 1990, 77-84.

Beli mugri u hrvatskim prijevodima, *Komparativno proučavanje jugoslavenskih književnosti IV*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1991, 243-250.

Die makedonische Literatur, *Kindler Lexicon*, München-Basel-Zürich 1992, 485-491.

Olga Perić

Članci

Ablativ apsolutni u hrvatskim srednjovjekovnim ispravama, *Živa antika* 9, Skopje 1991, 64-69.
Nepoznati opus Franje Nigera, *Dani hvarskog kazališta. Humanizam 16. st.*, Književni krug Split, Split 1991, 231-240.

Mirjana Polić-Bobić

Članci

La in-comunicación europea, *Nuestro tiempo* 426, Universidad de Navarra, Navarra 1992.

Milenko Popović

Članci

O glagolskom *se* u hrvatskosrpskom (i analogu u ruskom i ukrajinskom) (s Trostinska, R.), *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 26, Zagreb 1991, 23-26.

Miljenka Prohaska-Kragović

Članci

Languages in Contact and Contrast (Ivir, V., Kalogjera, D., eds.), Mouton de Gruyter, Berlin 1991, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Jurij Rojs

Knjige

Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik (s Menac, A.), Mali frazeološki rječnici 7, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 111 str.

Damir Salopek

Članci

Transliteracija s grčkoga na hrvatski jezik, *Nuntius IV*, Zagreb 1991, 7-11.

Josip Silić

Članci

Ustrojstvo glagolske osnove, *Suvremena lingvistika* 31-32, Zagreb 1991, 3-12.
Fonem ili morfonem i morfologija, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Vladimir Skračić

Članci

Odras ljudskog rada u obalnoj toponimiji sjevernodalmatinskih otoka, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru* 26, Zadar 1990, 93–112.

Reambulacija Skokovih toponima na otocima Sjeverne Dalmacije, *Onomastica Jugoslavica* XIV, Zagreb 1991, 21–28.

Toponimija kornatskog podmorja, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru* 27, Zadar 1991, 17–34.

Tragom Skokove jadranske toponimije, *RAD Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb (u tisku)

Toponimija Dugog otoka, *Zadarska revija*, Zadar (u tisku)

Lelija Sočanac

Članci

Engleski element u talijanskom jeziku, *Filologija* 18, Zagreb 1990 (1992), 49–59.

Marko Tadić

Knjige

Kompijutorska obrada morfologije hrvatskoga književnog jezika na imeničnom potkorpusu (neobjavljeni magistarski rad), Centar za postdiplomske studije, Dubrovnik 1992, 120 str.

Članci

Zašto nam je potreban višemilijunski referentni korpus? Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Društva za primijenjenu lingvistiku Hrvatske *Informatička tehnologija u primijenjenoj lingvistici*, Zagreb 1991, 95–99.

Od korpusa do čestotnoga rječnika hrvatskoga književnog jezika, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb 1992, 169–179.

Problemi računalne obrade imeničnih oblika u hrvatskome, *Suvremena lingvistika* 34, Zagreb 1992. (u tisku)

Zlatko Vince

Knjige

Ivan Broz. Kritički portreti hrvatskih slavista, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 152 str.

Portreti hrvatskih jezikoslovaca 19. i 20. stoljeća, Treći program Radio Zagreba, Zagreb 1992.

Članci

Razmišljanja uz Reljkovićevu slavonsku grafiju, Zbornik *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*, Zavod za znanstveni rad Osijek, Osijek 1991, 147–151.

Mjesto i značenje Kušarove knjige *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom)*, *Jezik* 38, br. 4, Zagreb 1991, 17–128.

Životni put Ivana Broza (1852–1893). Kratak pregled života, *Homo imago et amicus Dei. Miscellanea in honorem Ioannis Golub*, Romae 1991, 534–540.

Franjo Iveković kao filolog, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb 1992, 71–93.

Vojmir Vinja

Knjige

Nouveau Glossaire Nautique d'Augustin Jal, Révision de l'édition publiée en 1848. »G« (obrada hrvatskoga dijela slova »G«), Centre National de la Recherche Scientifique, Paris 1991.

Nouveau Glossaire Nautique d'Augustin Jal, Révision de l'édition publiée en 1848. »H« (obrada hrvatskoga dijela slova »H«), Centre National de la Recherche Scientifique, Paris 1992.

Članci

Hybrida adriatica: *macaburijel/macavarija*, *CROATICA-SLAVICA-INDOEUROPAEA, Wiener Slavistisches Jahrbuch*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1990 (1991), 263–268.

Caratteristiche fondamentali della formazione e della struttura nella terminologia della talassofauna dell'Adriatico orientale, *Abruzzo - Scritti offerti a Ettore Paratore ottuagenario*, Istituto di Studi Abruzzesi, Chieti 1990 (1991), 433–463.

Etimološke naznake o senjskoj aloglotiji, *Senjski zbornik* 18, Senj 1991, 149–157.

Josip Vončina

Knjige

Korijeni Krležina Kerempuha, Naprijed, Zagreb 1991, 288 str.

Članci

Krležina balada *Na mukah*, *Umjetnost riječi* 1, Zagreb 1990, 81–87.

Vatroslav Jagić i književnost »srednje dobe«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 5, HAZU, Varaždin 1990–1991, 53–81.

Kompletan čestotni rječnik u proučavanju Marulićeve *Judite*, *Senjski zbornik* 18, Senj 1991, 159–166.

Della Bellin odraz na Hrvatski narodni preporod, *Filologija* 19, Zagreb 1991, 7–11.

Osman dopunjen Della Bellom, *Forum* 7–8, Zagreb 1991, 263–270.

Stilske osobine Satira, Zbornik *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*, Zavod za znanstveni rad Osijek, Osijek 1991, 189–191.

Primjena enciklopedijske metode u hrvatskim rječnicima do prosvjetiteljstva, *Radovi Leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža«*, Suvremena znanost i enciklopedije, Zagreb 1991, 241–247.

Jakov Mikalja u povijesti hrvatskoga književnog jezika, *Fluminensia* 2, Rijeka 1992, 59–66.

Latinski poticaji hrvatskoj rječitosti, *Umjetnost riječi* 4, Zagreb 1992, 325–332.

Jakob Lovrenčić (1787–1842), *Kaj* 1–2, Zagreb 1992, 25–30.

Znanstvenički lik profesora Milana Mogaša, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb 1992, 1-9.

Zorica Vučetić

Članci

Sulle possibilità della derivazione dei nomi in Italiano e in serbocroato, *Zbornik 1. međunarodnoga skupa »Jezici i kulture u doticajima« (Lingue e culture in contatto) – Pula 1989*, Pula 1991, 267-270.

Pridjevi izvedeni sufixima -ato, -ito i -uto, *Zbornik radova IV. simpozijuma Kontrastivna jezička proučavanja (Novi Sad, 1989)*, Novi Sad 1991, 257-263.

Lovorka Zergollern-Miletić

Članci

Languages in Contact – Proceedings of the Symposium 16. 1. Languages in Contact of the 12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, *Suvremena lingvistika* 31-32, Zagreb 1991, 97-105.

Semantičke posuđenice iz engleskog u francuskom jeziku, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb 1992, 137-145.

Stanko Žepić

Knjige

Grundbegriffe der Phonologie und ein Vergleich der phonologischen Systeme des Deutschen und Kroatischen, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992, 71 str.

Članci

Wortschatz und Lehnbeziehungen in kroatischen und serbischen Grammatiken der deutschen Sprache im 18. und 19. Jahrhundert, *Znanstvena revija* 1, Maribor 1991, 33-40.

Deutsche Sprache im Dictionarium von Faustus Verantius, *Zagreber germanistische Beiträge* 1, Zagreb 1992, 89-103.

Njemački dio Sušnik-Jambrešićeva rječnika, *Lexicon latinum*, reprint, Zagreb 1992, XXIX-L.

Milena Žic Fuchs

Knjige

Znanje o jeziku i znanje o svijetu, Biblioteka SOL, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1991, 230 str.

Članci

Kognitivna semantika: konceptualno-prototipne teoretske postavke, *SOL* 10-11, Zagreb 1990, 95-106.

Kontrastiranje leksika i leksičke praznine, *Zbornik radova IV Simpozijuma Kontrastivna jezička proučavanja (Novi Sad, 1989)*, Novi Sad 1991, 69-72.

Jezici američkih Indijanaca i jezična istraživanja, *Književna smotra* 81-82, Zagreb 1991, 25-30.

Metafora kao odraz kulture, *Zbornik radova s godišnjeg savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku Prožimanje kultura i jezika*, Zagreb 1991, 27-33.

On Contrasting Expressions of Spatial Deixis in Croatian and English, *SRAZ* XXXVI-XXXVII, Zagreb 1991-92, 93-102.

Urednički radovi

Suvremena lingvistika 31-32, Hrvatsko filološko društvo – Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1991.

Suvremena lingvistika 33, Hrvatsko filološko društvo – Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992.

Suvremena lingvistika 34, Hrvatsko filološko društvo – Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1992. (u tisku)

